

^KÜRD DİPLOMAT

xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır
Heydər Əliyev

№ 35 (547) 17 - 23 Sentyabr, İlön sal. il 2023
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û sîyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Hêjaye:

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman? Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!

Qədim Avropanın xaçpərəstləri, Yüz illər sındırmış göy məscidləri.

Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər, Kürdün dərgahına daim baş əvər.

Səbāhəddīn Eləglu

Səh. 2

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsini qəbul edib

Səh. 2

Nəçîrvan Barzanî: Mamosta û zanayên olî bi roleke çalak di pêşxistina gîyanê tebayî û pêkvejiyanê de radibin

Səh. 2

Serok Barzanî: Rola yekalîker a zanayên mezin ên Kurd ên İslamê di bihêzkirina niştimanperwerî de heye

Səh. 3

Hikmət Hacıyev: Tərksilahl prosesı göstərdi ki, Qarabağ dünyanın ən hərbləşdirilmiş zonasına çevrilib

Səh. 8

FƏTƏLİ XAN İSGƏNDƏRXAN OĞLU XOYSKİ, DÜMBÜLÜ KÜRD TAYFASINDAN OLAN MƏŞHUR AZƏRBAYCAN KÜRDÜDÜR. O, AZƏRBAYCAN CUMHURİYYƏTİNİN BAŞ NAZIRI OLMUŞDUR

Səh. 10

Mesrûr Barzanî: Hêvidar im Yekîtiya Zanayên Ola İslamê ya Kurdistanê di erkê xwe yê pîroz de berdewam be

Səh. 3

Qanlı gülüşlə düşməni sarsıdan qazimizin həyat hekayəsi...

Güllə atmadan hakimiyyətə gələn dünya siyasətçisi

Səh. 4-5

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN "ŞƏRƏFNAMƏ" ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Səh. 6

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, repressiya və terror aktları haqqında

Səh. 7

Səh. 3

ƏBƏDİYYƏT NƏĞMƏSİ

Səh. 11

Divê her kes li cîhanê bigihin mafên xwe

Səh. 9

Azərbaycanın sovetləşməsi və Qarabağın qara günləri

Səh. 3

Ukraynalı ekspert: Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə qəti qələbəsi böyük epoxanın sonu oldu

Səh. 10

Partî û rêxistinên Kurdistanî ji bo tifaqêke netewî serdana hev dikin

Səh. 12

Hesekê: Di navbera artêşa Sûriyeyê û Hêzên Parastina Niştimanî de çi diqewime?

Səh. 13

Mûsa Anter 31 sal berê wek îro hat qetilkirin

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsini qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 23-də Avropa İttifaqının Cənubi

növbəsində Azərbaycan xalqına 20 sentyabr tarixli müraciətində Qarabağın erməni əhalisinin reinte-

diqqətə çatdırdı. Dövlətimizin başçısı, həmçinin yerlərdə artıq silah və sursatın yığılması pros-

Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Toivo Klaarı qəbul edib.

Görüşdə regional məsələlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Toivo Klaar dövlətimizin başçısının Azərbaycan xalqına 20 sentyabr tarixli müraciəti, həmin müraciətdə Qarabağın erməni əhalisinin reinteqrasiyası ilə əlaqədar səsləndirdiyi fikirləri və Yevlaxda Qarabağ bölgəsinin erməni sakinlərinin nümayəndələri ilə keçirilmiş görüşü müsbət qiymətləndirdiyini bildirdi.

Dövlətimizin başçısı öz

qrasiyası ilə bağlı söylədiyi fikirlərə toxundu, onların bütün hüquqlarının - təhsil, mədəniyyət, din, bələdiyyə, seçki və digər hüquqlarının təmin olunacağını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Baş nazirin müavini Şahin Mustafayevin rəhbərliyi ilə işçi qrupun yaradıldığını, bu işçi qrupun əsas funksiyalarının Qarabağ bölgəsində sosial, humanitar, iqtisadi və infrastruktur məsələlərinin həlli olduğunu, Yevlaxda keçirilmiş görüşdə reinteqrasiya məsələləri üzrə Azərbaycanın planlarının təqdim edildiyini

esinə başlanıldığını, orada çox böyük həcmdə silah-sursat anbarlarının müəyyən edildiyini bildirdi.

Prezident İlham Əliyev hazırda Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh müqaviləsi üçün regionda daha yaxşı imkanların yarandığını qeyd etdi.

Görüşdə, eyni zamanda, dövlətimizin həyata keçirdiyi humanitar layihələr haqqında məlumat verildi, Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin təqdim etdiyi sorğulara Azərbaycan tərəfindən müsbət cavab verildiyi və dəstək göstərildiyi vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev Dünya Bankının Cənubi Qafqaz üzrə regional direktorunu qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 22-də Dünya Bankının Cənubi Qafqaz üzrə regional direktoru xanım Roland Praysı qəbul edib. Dövlətimizin başçısı Dünya Bankının Azərbaycan iqtisadiyyatının modernləşdirilməsinə və şaxələndirilməsinə verdiyi dəstəyə görə minnətdarlığını bildirdi. Ötən illər ərzində əməkdaşlığın yüksək səviyyədə olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev gələcək konkret istiqamətlərin və layihələrin müəyyənləşdirilməsinin

önəmini vurğuladı. Dövlətimizin başçısı ölkəmizin uzun illər xarici borcun azaldılması istiqamətində səylər göstərdiyini və artıq bu məqsədə nail olduğunu qeyd etdi.

Azərbaycanla artıq 30 ildir əməkdaşlığın həyata keçirilməsindən məmnunluğunu bildiren Dünya Bankının Cənubi Qafqaz üzrə regional direktoru dedi ki, bu gün Azərbaycan əhəmiyyətli inkişafa nail olub və yüksək nəticələr əldə edib. Qonaq bu inkişaf yolunda ölkəmizlə tərəfdaş olmaqdan məmnunluğunu

ifadə etdi.

Görüşdə Dünya Bankının Azərbaycanda mövcud fəaliyyət istiqamətləri, ölkəmizin qarşısında duran və "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlərə" uyğun olan yeni istiqamətlər və layihələr barədə müzakirələr aparıldı.

Qeyd edildi ki, Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasında əsas əməkdaşlıq sahələri bərpaolunan enerji, yaşıl iqtisadiyyat və şəhərlər, nəqliyyat əlaqələndirməsi, kənd təsərrüfatı və irriqasiya sahələrində həyata keçirilən layihələrlə bağlıdır.

Serok Barzanî: Rola yekalîker a zanayên mezin ên Kurd ên Îslamê di bihêzkirina niştimanperwerî de heye

Bi helkefta derbasbûna pêncih û sê sal li ser damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê, peyameke pîrozbahiyê arastetî ofisa çibicîkar û Encûmena Navendî ya Yekîtiya Zanayan

Peyama Serok Barzanî wiha ye:

"Bi navê Xwedayê mezin û dilovan

Bi helkefta derbasbûna pêncih û sê sal li ser damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê pîrozbahiyeye

û hemû mamosteyên ola pîroz a Îslamê yên li Kurdistanê dike.

Roja Pêncşemê 21ê Îlona 2023an, Serok Barzanî peyamek belav kir û tê de hatiye: "Armanca serekiya damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê ji aliyê Barzanîyê Nemir li 21ê Eylûla 1970 dîpatkirina rola mamostayên olî li şoreş û xebata gelê me û kûrkirina binge-hên dîndarî û xwedanasî û pêkvejiyana gelê Kurdistanê bû."

Serok Barzanî destnîşan kir, Bi dirêjahiya dîroka gelê me mamosta û zanayên mezin ên Kurdî yên ola Îslam rola wê ya yek alîker ya li bihêzkirina niştimanperwerî û qebûlnekirina sîtemkarî û rêgirtina li hizra tundî û mezhebî da hebûye.

Di peyama Serok Barzanî de hatiye diyarkirin: "Ew çaverêyiye ji zana û mamostayên olî heye ku wekî herdem li wê rola xwe ya pîroz da berdeyam bin û rênîşanderê me hemû aliyek bin. Li salvegera wê helkefta dîrokî de hêviya serkeftinê ji bo Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê û hemû mamostayên birêz dixwazim û spasî keda wan ya li erkê wan yê pîroz de dikim."

germ li Serok û Endamên Mekteba Tenzî û Encûmena Navendiya Yekîtiya Zanayan û hemû mamostayên ola pîroza Îslam li Kurdistanê dikim.

Armanca serekiya damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê ji aliyê Barzanîyê Nemir li 21ê Eylûla 1970 dîpatkirina rola mamostayên olî li şoreş û xebata gelê me û kûrkirina binge-hên dîndarî û xwedanasî û pêkvejiyana gelê Kurdistanê bû. Bi dirêjahiya dîroka gelê me mamosta û zanayên mezin ên Kurdî yên ola Îslam rola wê ya yek alîker ya li bihêzkirina niştimanperwerî û qebûlnekirina sîtemkarî û rêgirtina li hizra tundî û mezhebî da hebûye.

Ew çaverêyiye ji zana û mamostayên olî heye ku wekî herdem li wê rola xwe ya pîroz da berdeyam bin û rênîşanderê me hemû aliyek bin. Li salvegera wê helkefta dîrokî de hêviya serkeftinê ji bo Yekîtiya Zanayên Ola Îslamiya Kurdistanê û hemû mamostayên birêz dixwazim û spasî keda wan ya li erkê wan yê pîroz de dikim.

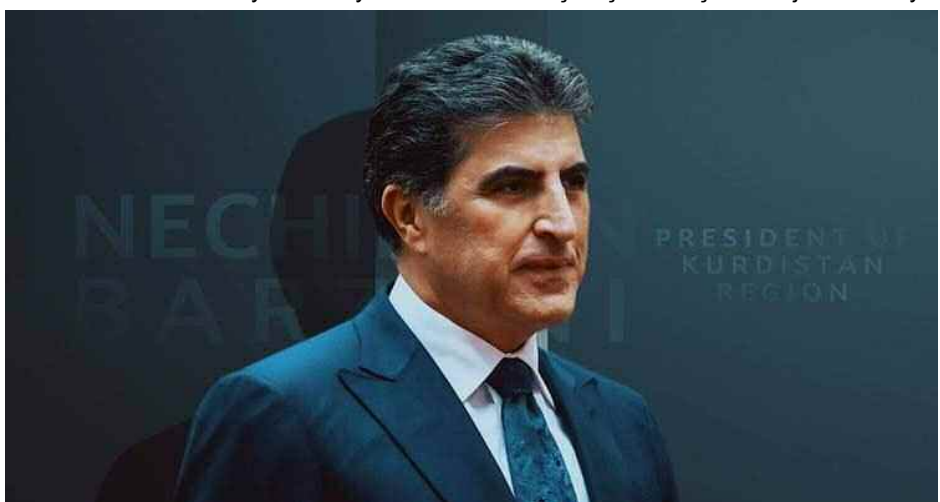
Xwedayê mezin pişt û penaya me hemû aliyek bê."

Mesûd Barzanî
21ê Eylûla 2023an
Nerina Azad

Nêçîrvan Barzanî: Mamosta û zanayên olî bi roleke çalak di pêşxistina giyanê tebayî û pêkvejiyanê de radibin

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî bi boneya 53 saliya damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola

mamosta û zanayên olî û Yekîtiya Zanayên Ola Îslamê ya Kurdistanê di dema şoreş û têkoşîna li dijî stemkariyê

Îslamê ya Kurdistanê peyamek arasteyî Serok, Buroya Çibicîkar û endamên yekîtiyê kir û ragihand, "Mamosta û zanayên olî roleke çalak di pêşxistina giyanê hevqirtin û pêkvejiyana aştîyane de digirin."

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî di peyama xwe de ragihand, "Bi boneya 53 saliya damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamê ya Kurdistanê bi germî pîrozbahiyê li Serok û Buroya Çibicîkar û hemû endamên Yekîtiyê dikim û hêviya serkeftinê ji bo wan dixwazim."

Nêçîrvan Barzanî got: "Rol û têkoşîna

de, herwiha amadehiya wan û bandora wan di roja îroyîn a azadî û civaka Kurdistanê de û hewlên wan ji bo parastina mafên zanayên olî de, bilind dinirxînin."

Herwiha got: "Mamosta û zanayên olî bi roleke çalak di pêşxistina giyanê tebayî, lêborîn û pêkvejiyana aştîyane, rûbirûbûna gotinên nefret, teror û tundrewiyê û parastina nîrxên biha yên civaka Kurdistanê de radibin. Ji ber wê jî weke her car em destxweşî û piştevaniya wan dikin û tekeziyê li ser parastina mafên wan û baştirkirina jiyana wan dikin."

Nerina Azad

Qanlı gülüşlə düşməni sarsıdan qazimizin həyat hekayəsi...

Hamı onu gözündən qanı axa-axa gülən əsgər kimi tanıdı. Bir anda antiterror əməliyyatının simvoluna çevrildi. Qardaş Türkiyə mətbuatı qazimizdən qürurla danışdı, onun qəhrəmanlığını, qorxmazlığını təqdir etdi. Düşmən yaralı Azərbaycan əsgərinin gülüşündən sarsıldı. Mən də o qorxmaz, gözündən və bir neçə yerindən yaralanan qazimizlə əlaqə yaratdım, onunla qısaca söhbətledim. Belə qorxmaz, qəhrəman Azərbaycan əsgərlərini bütün dünya tanımalıdır. Şəhid qardaşı olduğumu dedim, "Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin, Qazi qardaşlarımıza şəfa versin. Bütün

şəhid yoldaşlarımın, onların ailələrinin qarşısında baş əyirəm" dedi.

Qazimiz Quliyev Ceyhun Rafiq oğlu Salyan rayonunun Xalac kəndində doğulub. 2012-2015-ci illərdə ildə C. Naxçıvanski adına hərbi liseyde, 2015-2019-cu ildə Heydər Əliyev adına Ali Hərbi Məktəbdə təhsil alıb. Subaydır. 2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində ön sıralarda döyüşüb. Antiterror əməliyyatı başlayan gündən qanunsuz erməni silahlı dəstələrinə qarşı döyüşə qatılıb.

Ceyhun Quliyev hazırda Ağdaş xəstəxanasında müalicə alır. Gözündən, qolundan, sinəsindən və ayağından çox saylı qəlpə yaraları alıb. Sol gözündəki qəlpə çıxarılıb. "İndi dumanlı görürəm, amma həkimlər deyibki müalicə davam etdikcə, yaxşılaşacaq, get-gedə daha yaxşı görəcəm" deyir. Həkimlərdən, tibb bacılarından razılığını bildirdi. Müalicəsi bitəndən sonra xidmətə davam edəcəyini "Vətənim Azərbaycanın hər zaman təhlükəsizliyini qorumağa hazıram" deyir.

Sonda onun səhhətilə maraqlanan hər kəsə təşəkkür edərək "Elyar bəy sizdən xahişim olacaq, mənimlə maraqlanan bütün ataların, anaların, bacıların, qardaşların əllərindən öpürəm, onlara salamlarımı, sevgilərimi və saygılarımı çatdırıram. Allah sizi var eləsin. Var olun" dedi.

Sağol qazi qardaşım, sağol igid qardaşım.

Qanlı gülüşünə düşməne güllə yarasından daha ağır yara vurdun. Bir daha bütün dünya Azərbaycan əsgərinin qorxmazlığına, igidliyinə şahid oldu.

Əminəm ki, bugün bütün şəhidlərimizin ruhu şadıddır.

ƏBƏDİYYƏT NƏĞMƏSİ

Şəhidlərimizin ölməz xatirəsinə

And içib bayrağa, and içib yurda,
Torpağı siz candan əziz sandınız.
Qələbə marşını çalıb göylərdə,
Bölünməz bir Vətən oldu andınız.

Geyib əyninizə polad libası,
Qəstlə atıldınız odun üstünə.
Qəhrəman adını göz qırpımında,
Qürurla yazdınız adın üstünə.

Bəzən gözünüzə baxsa da ölüm,
Atılıb keçdiniz ölümün üstən.
Yalçın qayaları qanla yudunuz,
"Ləkəni" sildiniz elimin üstən.

Yarımçıq qalsa da bir sevgi ömrü,
Neçə bütöv ömür yaşadınız siz.
Meydanda əyilməz kürəyinizdə,
Xalqımı zirvəyə daşdınız siz.

Öldü mənlili də, öldü ruhu da,
Düşməne elə bir məzar qaldınız.
"Düşən" papağını qoyub başıma,
Minillik bir şanlı tarix yazdınız.

Sizin qanınızla sulanan torpaq,
Güllər bitirəcək, qırmızı güllər,
Dərib sevdiniyə pay aparacaq,
Sizlərdən sonrakı gələn nəsillər!
Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Məhəbbət Kəlbəcərli

Hikmət Hacıyev: Tərkislah prosesi göstərdi ki, Qarabağ dünyanın ən hərbləşdirilmiş zonasına çevrilib

Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində davam edən cəmi 3 günlük tərkislah prosesi göstərdi ki, bu region işğal altında olduğu illər ərzində hərbi anbarların, toplanan silah-sursatın sayına görə dünyanın ən hərbləşdirilmiş zonasına və bölgəmizin barıt çəlləyinə çevrilib.

Bu barədə Azərbaycan Prezidentinin köməkçisi - Prezident Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyev "X" platformasında qeyd edib.

Hacıyevin sözlərinə görə, Qarabağdakı əhəlinin sayına və ərazinin ölçülərinə görə regionun bu dərəcədə hərbləşdiriləcəyi heç gözlənilmirdi.

"Tərkislah və demobilizasiya reinteqrasiyanın əsas komponentləridir", - deyərək Prezidentin köməkçisi vurğulayıb.

Ukraynalı ekspert: Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə qəti qələbəsi böyük epoxanın sonu oldu

Ərazi bütövlüyü uğrunda Azərbaycanın qəti qələbəsi, ilk növbədə, bütün postsovet məkanı üçün böyük və uzunsürən epoxanın sonu oldu. Bu fikirləri AZƏRTAC-ın müxbiri ilə söhbətində Ukraynanın "Doktrina" Siyasi Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəri Yaroslav Bojko söyləyib.

Ekspertin sözlərinə görə, sovet sisteminin süqutu ilə meydana çıxan hər bir separatçı anklav, öz-özlüyündə, onun qopduğu dövlət üçün təhlükə idi. O əlavə edib: "Doxsanıncı illər mahiyyət etibarilə əvvəl-

lər SSRİ-yə daxil olmuş ölkələrin ortaq problemlərlə üzləşdiyi və artıq onların hər biri tərəfindən ayrılıqda həll olunan spesifik bir dövr olub. Qarabağ uğrunda mübarizə həmin illərdə Azərbaycan üçün faciəli hadisələrlə dolu səhifə idi. Bununla yanaşı, indi mühüm olan odur ki, 30 ildən sonra Qarabağda yenidən Azərbaycan Bayrağı dalğalandı. Azərbaycan cəmiyyətinin və dövlətinin böyük transformasiyası bunu şərtləndirən amil oldu. Bu, cəmiyyətdə ciddi konsolidasiya, iqtisadi inkişaf, pragmatik və şəraitə uyğun dövlət siyasətini ehtiva edir. Bunun sayəsində Azərbaycan separatçılıqla bağlı öz problemini həll edə bildi və postsovet məkanındakı digər dövlətlərə müstəqil yolun tam mümkünlüyü və səylər göstərildiyi təqdirdə uzunmüddətli mübarizədə qələbənin tamamilə real olması barədə açıq signal vermiş oldu". Yaroslav Bojko sonda bildirib: "Cəmiyyətin konsolidasiyası və qurban vermək əzmi olan yerdə qələbə də labüddür. Onilliklər keçməsinə baxmayaraq, Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədləri üzərində nəzarəti tam qaytarmaq üzrə strateji məqsədi heç vaxt zəifləməyib. Bu, vurğulanması lazım olan və başqalarına örnek təşkil edəcək davranışdır".

GÜLLƏ ATMADAN HAKİMİYYƏTƏ GƏLƏN DÜNYA SİYASƏTÇİSİ “Əsrin müqaviləsi”ndən 29 il ötdü

Dünyanın inqilab sistemi, siyasətçiləri Azərbaycan xalqının xilaskarı, Ulu Öndər, Böyük Heydər Əliyev cənablarının inqilabından,

na son qoyacaqdır.

Səddam kimi diktator qan tökərək hakimiyyətə gəldi, gedən günə qədər həmvətənlərinin qanını tökdü və başına gələnlər

kəndlərimizin əhalisinin durumunu göz önünə götürmək kifayətdir.

Gəncəbasarın işğalı, Avropa qapılarının, Avropa bazarının üzümüzə bağlanması demək olardı. Biz məcburi yenə də keçmiş "ağamız" olan rus çinovniklərinin boyunduruğu artına yalvararaq, xahiş edərək keçməli idik.

Hələ mən Əlikram Hümətovun "Talış-Muğan" Respublikasından, onun gələcəkdə İran İslam Respublikasına birləşməsindən, Sürət Hüseynovun "xanlığından", şimaldan rusların ləzgilərin "Sabval" təşkilatının əli ilə Siyəzənə qədər ərazi iddiasından, Balakən, Qax, Qəbələ kimi strateji bölgələrə göz tikənlərdən danışmıram.

Dünya dövlətlərinin rəhbərləri humanistliyi, uzaqgörənliyi, əfv etməyi, bağışlamağı Azərbaycanın cavan prezidenti İlham Əliyev cənablarından öyrənməlidirlər. İlham Əliyev cənabları neçə-neçə ömürlük həbsə məhkum olunmuş insanları əfv etdi, ümitsiz ailələri sevindirdi və Azərbaycandakı münəfiqə ocaqlarını uzaqgörən siyasəti ilə aradan götürdü. İlham Əliyev cənablarının humanist siyasəti Türkiyə, İran, Suriya kimi ölkələrin dövlət rəhbərlərinə örnək olmalıdır.

"Bakı-Tibilisi-Ceyhan"

ə s r i n dünyəvi s ü l h müqaviləsi

Bizi bütün bu bələlərdən Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti qurtardı. Onun uzaqgörən siyasəti, həyata keçirdiyi dünyəvi layihələr, böyük dövlətlər, beynəlxalq birliklər, təşkilatlar tərəfindən dəstəkləndi, ölkədə siyasi sabitlik yarandı və dövlətimiz quruculuq yoluna qədəm qoydu.

Hörmətli prezidentimiz, İlham Əliyev cənablarının operativ təşkilatçılığı sayəsində "Bakı-Tibilisi-Ceyhan" neft kəməri, Bakı-Ərzurum qaz kəməri vaxtında səmərəli çəkilməsi sayəsində, yüzlərlə ölkələri Azərbaycana bağladı. Bu inkişafa görə, indi dünya dövlətləri istəsələr də, istəməsələr də bizi dəstəkləmək-dədirlər.

Xəyalım mənə o illərə apardı, Ulu Öndərlə olan görüşüm yada düşdü....

1992-ci ilin dekabr ayı idi. Hər yerdə hərç-mərclik hökm sürürdü. Cəbhədə itaətsizlik, özbaşnalıq yaranmış, günü-gündən torpaqlarımız əldən gedir, şəhidlərimizin sayı artırdı. Azərbaycan yas içində idi. Ölkəmizin hər yerində yaxxanalar qurulmuşdu. Hər gün cəbhədən xoşagəlməz xəbərlər gəlirdi. Heç kim, heç kimin ərizəsini oxumaq istəmirdi. Demək olar ki, ölkə idarə olunmaz xaosa çevrilmişdi.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, o dövrlərdə Azərbaycanda böyük hərç-mərcliklər nəticəsində vətəndaş müharibəsinin başlamasına zəmin yaranmışdı, qardaş qırğını başlamışdı. Bunu görən xalq, xalqımızın dahi oğlu, əzəli və əbədi milli liderimiz Heydər Əliyev cənablarını Bakıya dəvət etdi. Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldi və tariximizi, dinimizi, dilimizi, mənəviyyatımızı, parçalanmaq üzrə olan Vətənimizi xilas etdi.

O, Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətini məhv olmaqdan, dünya xəritəsindən silinməkdən birdəfəlik xilas etdi. Ölkəmizdə yaşayan milli azlıqlar Heydər Əliyevi, onun apardığı dünyəvi siyasətini böyük məhəbbətlə sevirilər və dəstəkləyirlər. Bu sevgi,

hissəsi olan azsaylı xalqları fəlakət qarşısında idilər. Məhz vaxtında hakimiyyətə xalq tərəfindən gətirilən Heydər Əliyev cənabları onları bu fəlakətdən xilas etdi.

Üç saata qədər o müdrik insanla söhbət etdik. Olduqca sakit, səbr və təmkinlə bizi dinlədi. Müdrik, qayğılı, mavi okeanlar kimi sonsuz, dərin və mənalı gözləri ilə sanki insanların qəlbi, düşüncəsini oxuyurdu. Zaman keçdikcə, həqiqətən onun nə qədər uzaqgörən siyasətə malik olduğunu daha çox dərk etdim. O, Azərbaycanımızın inkişafı və dirçəldilməsi üçün bir çox müqavilələr və kontraktlar bağlayıb, dəyərli görüşlər keçirib. Bu müqavilələrlə o, Azərbaycanımızı dünya dövlətlərinə tanıtdı, dünya dövlətlərini Azərbaycana bağladı və dünya səhmdarlarını Azərbaycana sərmayə qoymağa sövq etdi. Azərbaycanımız üçün çox dəyərli olan bu müqavilələrdən biri də "Bakı-Tibilisi-Ceyhan" əsrin müqaviləsidir. Bu müqavilənin imzalanmasını düşünəndə, insana yalnız iqtisadi mənfəət və neft ixracatı gəlir. Lakin bu məsələ barədə dərinlən düşünəndə görürük ki, müdrik insan, xalqımızın ulu öndəri, Heydər Əliyev bu müqavilə ilə Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Türkiyə, Avropanın bir sıra dövlətlərini, eləcə də ABŞ-ni və bu ölkələrlə əlaqəsi, bağlılığı olan ölkələri biri-birinə bağlayıb və sazişsiz, müqaviləsiz bu ölkələr arasında sanki sülh müqaviləsi imzalayıb. Bu ölkələr bundan belə biri-birinin müdafiəsinə qalxmağa, biri-birinin sözünü deməyə, arxa durmağa, yardım etməyə məcburdurlar. Çünki Ulu Öndərin uzaqgörən siyasəti sayəsində bu ölkələr özləri də bilmə-

böyük siyasətindən dərs almalı və örnək götürməlidirlər. Beləki, Ulu Öndər, Böyük Heydər Əliyev güllə atmadan, xalqın xahişi və tələbi ilə hakimiyyətə gəldi, Azərbaycanı və Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqları böyük fəlakətdən xilas etdi.

Bəli Ümummilli lider, Böyük Heydər Əliyev mülki geyimdə təyyarədən düşdü və ilk işi qardaş qırğını baş verən Gəncəbasara getdi, silahsız, qorumasız. Qısa müddətdə ölkənin sabitliyini pozan bütün silahlı qüvvələrə elə siyasi gediş etdi ki, onlar silahları ilə birlikdə gəlib "torbaya" girdilər və bir də ayıldılar ki, cəzaçəkmə məntəqələrindədirlər. Heç kimin təsəvvür etmədiyi qısa bir vaxtda atəşkəs elan etdi və respublikada sabitliyi yaratdı. Böyük humanistlik edərək, ömürlük həbsə məhkum edilən o silahlı dəstələrin rəhbərlərini azadlığa buraxaraq dedi: "Siz gedin ailələrinizi idarə edin, sizlər dövləti idarə etməyə qadir deyilsiniz".

Bəli bir güllə atmadan hakimiyyətə gəldi və yaxxanaları toyxanalarla əvəz etdi, Azərbaycanı dünyaya tanıtdı, indiki sabitlik, inkişaf göz qabağındadır.

Görürsünüz, Suriyada neçə illərdir qardaş qırğını gedir, Mustafa Kamalın Cümhuriyyətin yaranmasında edilən qətləliyəmlər və yaranan gündən bu günə qədər qardaş qanı axıdılır. İnənirəm ki, Türkiyənin indiki baş naziri Rəcəb Təyyib Ərdoğan cənabları, Heydər Əliyev siyasətindən dərs alaraq Türkiyədə yüz ilə yaxın davam edən qardaş qırğını-

hamıya məlumdur.

Belə diktatorların sayını artırmaq olar.

Lakin bunlardan fərqli olaraq, dünya siyasətçiləri öndərlərindən olan, Ulu Öndər, Böyük Heydər Əliyev bir güllə atmadan hakimiyyətə gəldi və müdrik siyasəti nəticəsində Azərbaycanımızı inkişaf etmiş ölkələr sırasına çıxardı. Bəli, dünya siyasətçiləri, rəhbərləri Ulu Öndər, Böyük Heydər Əliyev siyasətini öyrənib və bəhrələnməlidirlər.

Zaman keçdikcə, Ulu Öndər, Böyük Heydər Əliyev siyasətinin dərinliyini daha aydın görmək olur. Təsəvvür edin, əgər Ulu Öndər, Heydər Əliyev hakimiyyətə vaxtında gəlməsəydi, atəşkəs müqaviləsi bağlanmasaydı, ermənilər Azərbaycan torpaqlarına olan təcavüzünü bir az da genişləndirərək, özlərinin dediyi kimi, Gəncəbasar da daxil olmaqla, Kürə qədər işğal edə bilsəydilər. Bir anlığa təsəvvür edin, Gəncəbasarın köçkünləri, erməniyə girov düşənləri, Gürcüstan, Rusiyaya qaçanları, malı-mülkü bir anın içində əlindən çıxaraq girov, qaçqın-köçkün halına düşən xalqın durumu necə ola bilərdi? Onsuz da problemlər içində yaşayan Borçalı mahalındakı soydaşlarımızın durumunu, Türkiyənin Azərbaycanla və türk dünyası ilə əlaqəsinin kəsildiyini düşünərək nəticəni ağla götürmək kifayətdir. Ermənilərin əlinə düşəcək Mingəçevir su anbarının suyu buraxılsaydı, bir an başımıza gələcək faciələrin böyüklüyünü düşünmək lazımdır. Kür çayı hövzəsində olan şəhər, rayon və

Son illər əhalinin, ölkəmizin rifahı yaxşılaşdı, yüzlərlə parklar salındı, yollar abadlaşdırıldı, əfsanəvi körpülər tikildi, yeni kəndlər, qəsəbələr inşa edildi.

bu məhəbbət xalqımızın ürəyində əbədi qalacaq. Çünki xalqımız və ölkəmiz üçün taleyüklü anlarda, düşmənlərimiz etnik azlıq amilindən istifadə etmək istədilər. Azərbaycan xalqının ayrılmaz

dən biri-birinə bağlandı və özü də elə güclü qüvvə ilə bağlandı ki, bu bağlılığı heç bir qüvvə pozma bilməz.

(davamı səh.9-da)
(Əvvəli səh. 8-də)

GÜLLƏ ATMADAN HAKİMİYYƏTƏ GƏLƏN DÜNYA SİYASƏTÇİSİ “BAKİ-TBİLİSİ-CEYHAN” ƏSRİN DÜNYƏVİ SÜLH MÜQAVİLƏSİ

Hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənabları vaxtında “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” neft kəmərinin inşasına başladı, onunla bərabər “Bakı-Qars” qaz kəmərinin bünövrəsini qoydu və həyata keçirdi. Azərbaycanımız üçün həyati əhəmiyyəti olan “Bakı-Axalkalaki-Qars” dəmir yolunun müqaviləsinə qol çəkdi və Gürcüstan, Türkiyə rəhbərləri ilə birlikdə, bu proyektin təməlini qoydu və başa çatmaq üzredir. . Bu müqavilələr bir çox ölkələrə böyük həyati əhəmiyyət kəsb etsə də, hər zaman bizi və bizim kimi ölkələri “boyunduruq”da saxlayan Rusiya kimi hegemon ölkələrə sərfəli deyildi. Nəçə illərdir ki, Qarabağ məsələsini meydana atan və həllinə əngəl olan Rusiya, günü-gündən qüdrətlənən, güclənən və Avropa birliyinə, NATO-ya yaxınlaşan Azərbaycanı və Gürcüstanı işğal etmək üçün yeni yollar axtardı və Qarabağ kimi, babaları Nikolayın dövründən yandırılan ocağın odu artırıldı. Gürcüstanın səbirsiz prezidenti Saakaşvilinin ucbatından ocağa benzin töküldü. Nəticədə, Rusiya Gürcüstanı işğal etmək istədi. Böyük arzularla yaşayan Rusiya, əsrlərdir həzm etdiyi Bakı neftinin Avropaya nəqlini sindirə bilmirdi. Ona görə də Gürcüstanı işğal etmək istədi ki, bəlkə Azərbaycan və Azərbaycan nefti onun ixtiyarına keçsin və Azərbaycan yenidən Rusiyanın boyunduruğuna girsin.

Lakin Rusiya hələ də başa düşmək istəmir ki, ölməz Ümummilli lider Böyük Heydər Əliyev cənabları Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan xalqı üçün elə bir iqtisadi-siyasi yol qoyub gedib ki, bundan belə istəsələr də Azərbaycan Rusiyanın əsarəti altına sala bilməyəcəklər. Necəki

Rusiya Gürcüstanı işğal edə bilmədi və Gürcüstandan çıxarılan Osetiyanı və Abxazıyanı işğal edərək, müstəqil dövlət elan etdi. Özü də düşünmədən başını belaya saldı.

Onda görəsən Rusiya yüz illərdir öz azadlıqları uğrunda mübarizə aparan çeçen xalqının və Çeçenistanın, Tataristanın, Başqırdstanın və digər muxtar vilayətlərin müstəqilliyini niyə vermir və niyə tanımır? .Deməli, inamla deyə bilərik ki, ölməz Ümummilli liderimiz Böyük Heydər Əliyev dühası və Azərbaycan Respublikasının prezidenti, hörmətli İlham Əliyev zəkası sayəsində “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” əsrin müqaviləsi Gürcüstanı işğal olmaqdan xilas etdi. Və bu müqavilə sayəsində Azərbaycanla Gürcüstan arasında birdəfəlik sabitliyin təməl daşının qoyulması deməkdir və Gürcüstan məsələsi buna sübutdur. Bütün dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında Bakı-Tbilisi-Ceyhan” əsrin müqaviləsinə imza atmış ölkələr və bilavasitə bu proyektə bağlı olan şirkətlər qalxdı, Rusiyaya beynəlxalq qanunlar çərçivəsində təsir etdilər və işğalçı rus ordusunu Gürcüstandan çıxartdılar. Və Gürcüstanın NATO-ya üzv olması məsələsi sürətləndirildi. Bu

xalq qanunlar çərçivəsində təsir etdilər və işğalçı rus ordusunu Gürcüstandan çıxartdılar. Və Gürcüstanın NATO-ya üzv olması məsələsi sürətləndirildi. Bu

məsələləri görən ermənilər də bu həqiqəti görür və Azərbaycanla olan konfliktin həlli yollarını axtarır. Artıq ermənilər də görür ki, Rusiya onları çıxılmaz belaya salıb və bu bəlanın həlli torpaqla-

rın qaydışı və qonşuluqda sülh şəraitində yaşamaqdır. Ona görə də “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” əsrin müqaviləsinə, “Bakı-Tbilisi-Ceyhan” əsrin dünyəvi sülh müqaviləsi adlandırsaq daha düzgün olar.

Bəli, danılmaz faktıdır ki, bu gün minlərlə müxtəlif dünya ölkələrinin şirkətləri, səhmdarları Azərbaycanda bünövrə salıb çalışırlar. Azərbaycanımız günü-gündən qüdrətlənir, inkişaf edir, gözəl binalar ucaldılır, əvəzolunmaz yollar salınır, əfsanəvi körpülər qurulur, fabrik və zavodlar açılır. Ölkəmizin hansı guşəsinə gedirsən get gözəl parklar, istirahət zonaları, abad yollar görürsən. Respublikamızın bütün şəhər, qəsəbə və kəndlərində yeni, gözəl göz oxşayan binalar tikilir, ucqar rayonlarımıza qaz və rahat yollar çəkilir. Küçələrimizdə, höyətlərimizdə, əyalətlərimizdə müxtəlif çeşidli və markalı rahat maşınlar göz oxşayır. Xalqımızın maddi durumu günü-gündən yaxşılaşır, əlil və qocaların, imtiyazlı vətəndaşlarımızın məşələri artır. Xalqımız firəvan həyat sürməyə başlayıb.

Biz inanırıq ki, xalqımız Ulu Öndərin xidmətlərini heç vaxt

şatmaq üçün, möhtərəm prezidentimiz, İlham Əliyev cənablarına yaxın dəstək olacağıq. Hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının indiki xarici və daxili siyasəti nəticəsində Vətənimiz günü-gündən çiçəklənir, gözəlləşir. Biz inanırıq ki, Vətənimiz Azərbaycanda dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin ön sıralarında olacaqdır və hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının bu siyasəti nəticəsində nəinki təkə Azərbaycan, eləcə də Qafqazda sülh və əmin-amanlıq bərpa olacaq və dünyanın qüdrətli ölkələri bizimlə dostluq və əməkdaşlıq etməyə çalışacaqlar.

Xalqımız Respublikamızda baş verən ictimai-siyasi hadisələri görür, dəyərləndirir və lazımınca qiymətləndirir.

Həmişə məlumdur ki, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənabları, istər ölkə daxilində, istərsə də dünya dövlətləri arasında, apardığı müdrik siyasəti nəticəsində dünya dövlətləri günü-gündən qüdrətlənən Azərbaycanımızla, onun rəhbəri hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənabları ilə hesablaşırlar və ona hörmət və qayğı ilə yanaşırlar belə yanaşma xalqımız üçün, Respubli-

kamız üçün fəxrdir.

Bəli, bu gün hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyevin xoş sədarları Respublikamızın hər yerindən gəlir. Əyalətlərimizin inkişafı üçün, inamla demək olar ki, hər gün bir neçə parklar, yeni məktəb binaları, xəstəxanalar, idman kompleksləri, fabrik və zavodlar, müxtəlif elm ocaqlarının açılışını edir. Bu işlər inkar edilməzdir. Xalqın gözü tərəzidir deyiblər. Biz inanırıq ki, xalqımız ölməz Ulu Öndər Böyük Heydər Əliyev cənablarının siyasətini həyata keçirən, hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev cənablarına arxa olacaqlar.

İnamla demək olar ki, prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının indiki siyasəti nəticəsində Vətənimiz günü-gündən çiçəklənir, gözəlləşir və dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin ön sıralarında özünə yer tutub.

Hazırladı:

Tahir SÜLEYMAN

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Əvvəli ötən sayımızda

«Tarixə rişeyi-nəjad-kürd» əsərinin müəllifi Ehsan Nuri həmin əsərində «Şərəfnamə»dən çoxlu faktlar göstərmişdir (50, 47).

İran tədqiqatçılarından Nəsrulla Fəlsəfi 1956-cı ildə çap etdirdiyi «I Şah Abbasın həyatı» əsərində «Şərəfnamə»dən çoxlu faktlar gətirir və onun müəllifinin qısa tərcümeyi-halını verir (125, 240).

1957-ci ildə SSRİ EA tərəfindən nəşr olunan «Ön Asiya xalqları» əsərinin redaksiya heyəti «Şərəfnamə»dən tarixi bir mənbə kimi istifadə edərək, onun müəllifini «Kürd salnaməçisi Şərəfəddin» olduğunu qeyd edir.

V.Nikitin 1956-cı ildə fransız dilində nəşr etdirdiyi «Kürdlər» adlı əsərini yazarkən «Şərəfnamə»dən tarixi mənbə kimi istifadə etmişdir (23). O, həmin əsərində Kürdüstanın tarixi, coğrafiyası, kürdlərin mənşəyi, adət və ənənələri haqqında maraqlı məlumat verir. Əsər 1964-cü ildə rus dilinə tərcümə edilmişdir.

1958-ci ildə çapdan çıxan «Azərbaycan tarixi» nin I cildində XVI əsr Səfəvilər dövlətinə aid bəzi məlumatlar «Şərəfnamə»dəki qeydiyyata əsasən göstərilmişdir (34).

M.X. Nemətova 1959-cu ildə çap olunan «Şirvanın XIV-XVI əsr tarixinin öyrənilməsinə dair» (39) adlı əsərini yazarkən Bidlisinin «Şərəfnamə» əsərindən tarixi bir mənbə kimi istifadə etmişdir.

Kürd tarixçisi Şakir Xəsbak 1959-cu ildə yazdığı «Kürd və kürd məsələləri» adlı əsərində XVI əsr kürd tarixinə aid bir neçə faktı «Şərəfnamə»yə əsasən yazmışdır (80, 25).

Ümumiyyətlə, XVI əsr Yaxın və Orta şərq tarixi ilə məşğul olan bir sıra müasir burjua tarixçiləri «Şərəfnamə»dən tarixi bir mənbə kimi istifadə etmişlər.

Sovet tədqiqatçıların əsərlərində «Şərəfnamə» nin hər iki cildində verilmiş tarixi faktları daha çox görmək mümkündür. S.Aşurbəyli öz əsərində «Şərəfnamə»nin adını xüsusilə qeyd edir və onun fransız nəşrindən tarixi bir mənbə kimi istifadə etdiyini göstərir (10, 322).

A.Ə.Rəhmani 1960-cı ildə nəşr olunan «Tarixə aləm-arayı Abbasi Azərbaycan tarixinin mənbəyi kimi» əsəri üzərində işləyərkən «Şərəfnamə»nin hər iki cildindən tarixi bir mənbə kimi istifadə etmişdir. Müəllif XVI əsrin sonu üçün əsas mənbələri qeyd edərkən, «Şərəfnamə»ni birinci sırada göstərir və onun müəllifinin qısa tərcümeyi-halını verir (28).

O.Ə.Əfəndiyev 1961-ci ildə nəşr etdirdiyi «XVI əsrdə Azərbaycan Səfəvi dövlətinin təşkili» adlı əsərində «Şərəfnamə»yə istinad edərək qeyd edir ki, bu əsər Səfəvi dövrü ilə məşğul olan tədqiqatçılar üçün Qızılbaş dövlətini xarakterizə etmək nöqteyi-nəzərindən çox faydalı, dövrün hadisələrindən bəhs etməkdə isə obyektiv xarakterə malikdir (33).

Sovet şərqşünaslarından O.L.Vilçevski 1961-ci ildə çap etdirdiyi «Kürdlər» adlı əsərində kürd xalqının tarixinə və mədəniyyətinə aid bir sıra materialları «Şərəfnamə»dən istifadə edərək vermişdir (13, 98-159).

Kərim xan Dünbilinin qızı, görkəmli kürd şairəsi (119, 233) Heyran xanımın seçilmiş əsəri tərtib edilərək, onun hansı tayfaya mənsub olması «Şərəfnamə»yə əsasən müəyyən edilmişdir (76, 311-317; 37, 5).

Sovet tarixçisi M.B.Rudenko kürd tarixinə aid «Şərəfnamə»nin əlyazmalarından bəhs edərkən, Bidlisinin tərcümeyi-halı haqqında qısa məlumat verir. Lakin o, düzgün olmayaraq Bidlisinin anadan olması tarixini belə (1689-1748) göstərir (29, 115). Halbuki Bidlisi 1543-cü ildə anadan olmuşdur. Ölümü haqqında isə heç bir məlumat yoxdur. Ümumiyyətlə M.B. Rudenko öz əsərində qeyd olunan digər tarixləri də mənbələrdə olduğu kimi göstərməmişdir.

Sovet alimlərindən C.İbrahimov 1962-ci ildə nəşr olunan «XV əsrdə Azərbaycan ərazisində feodal dövlət» adlı əsərini yazarkən, Bidlisi «Şərəfnamə»sindən tarixi bir mənbə kimi istifadə edir və ondan müəyyən faktlar göstərir (16).

«Fars dilində Azərbaycan sözləri» əsərinin müəllifi H.Zərinəzadə həmin əsər üzərində işləyərkən Bidlisi «Şərəfnamə»sindən istifadə etmişdir (38).

N.A.Xalfin 1963-cü ildə çapdan çıxan əsərində XVI əsr kürd tarixi haqqında verdiyi qısa məlumatı «Şərəfnamə»yə istinadən yazmışdır (30). O, həmin əsərində əsasən XIX əsr Kürdüstan hadisələrini qeyd etmişdir.

Ərəb müəlliflərindən Məhəmməd Rəşid əl-fil 1965-ci ildə nəşr etdirdiyi «Kürdlər elmi nöqteyi-nəzərdən» adlı əsərində kürdlərin mənşəyi haqqında bəhs edir (122). Müəllif həmin əsərini yazarkən istifadə etdiyi ilk mənbələrdən «Şərəfnamə»ni göstərmişdir. O, eyni zamanda müasir tədqiqatçıların məlumatları əsasında kürdlərin ümumi sayı və yaşadıkları ərazi haqqında da məlumat verir.

C.Cəlil 1966-cı ildə çapdan çıxan «1880-cı il kürd üsyanı» adlı əsərində kürd xalqının keçmiş tarixi haqqındakı qısa məlumatı «Şərəfnamə»yə əsasən yazmışdır. Müəllif öz əsərində XIX əsrin ikinci yarısında İran və Türkiyə ərazisi tərkibinə daxil olan kürd xalqının vəziyyəti və onların üsyanları haqqında məlumat verir (14, 13).

«Qafqaz kürdləri» adlı kitabın müəllifi T.F.Aristov orta əsr kürd əmirliklərinin tarixi haqqında qısa məlumatı «Şərəfnamə»yə istinad edərək vermişdir. F.Aristovun göstərdiyi faktlar «Şərəfnamə»nin birinci cildində olduğu halda, müəllif həmin cildi (8, 8-22) «Salnamə» deyərək qeyd edir. Halbuki «Şərəfnamə»nin birinci cildi kürd xalqı və Kürdüstan tarixi haqqında zəngin məlumata malik olan tam bir tarix kitabıdır, onu yalnız illik hadisələri özündə əks etdirən ikinci cildini «Salnamə» adlandırmaq elmi-tədqiqat nöqteyi-nəzərindən daha düzgün olardı.

Beləliklə, tədqiqat prosesində elmin müxtəlif sahələri üzrə 50-dən artıq sovet və burjua tədqiqatçıların Bidlisi «Şərəfnamə»sindən tarixi bir mənbə kimi istifadə etməsi məlum olmuşdur. Bunların əksəriyyəti kürd tarixi, Kürdüstan coğrafiyası, kürdlərin mənşəyi və dillərini tədqiq edən tədqiqatçılardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan, İran və Səfəvilər tarixi ilə məşğul olan bir sıra müasir tədqiqatçılar bu zəngin mənbədən daha çox istifadə etmişlər.

XV-XVI əsr kürd və Kürdüstan tarixini tədqiq edərkən, nəzəri cəlb edən mühüm məsələlərdən biri də istər Bidlisinin müasirləri və istərsə də «Şərəfnamə»dən istifadə edən sonrakı tədqiqatçıların Bidlisiyə və onun əsərinə necə münasibət məsələsindən ibarət olmuşdur.

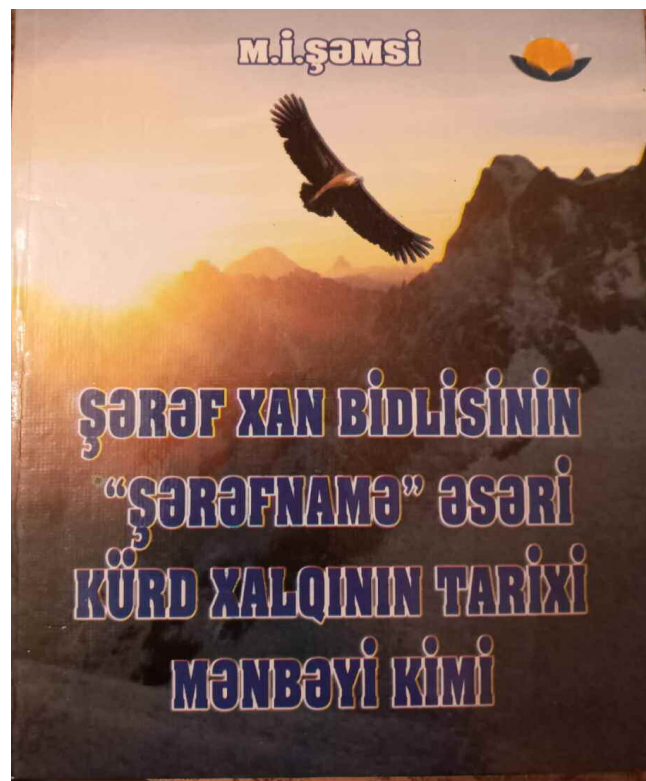
«Şərəfnamə» müəllifinin müasirlərindən olan Oruc bəy Bayat Bidlisini bir tarixçi kimi deyil, Naxçıvan hakimi Şərəf xan kimi (46, 187), «Fütuhat» əsərinin müəllifi Ə.Füməyni isə onu Tonikabon hakimi kimi göstərir (86, 21). İsgəndər Münşi də «Şərəfnamə» müəllifini I Şah Təhmasib sarayında tərbiyə və təhsil alan Bidlis Əmirzadəsi deyərək (47, 141) qeyd edir. Çünki Bidlisinin müasirləri olan Azərbaycan və İran tarixçiləri həqiqətən onu I Şah Təhmasib və II Şah İsmayıl dövründə Şirvan, Tonikabon və Naxçıvan hakimi kimi tanıyırdılar.

XVII əsrin ortalarından etibarən «Şərəfnamə» müəllifi bir tarixçi kimi elm adamlarının diqqətini cəlb etdi. Buna görə də Katib Çələbi onu «müvərrix Şərəf xan» (103, 414), Övliya Çələbi isə «müvərrixi İran zəmin» (İran tarixçisi) deyərək (48, 315) qeyd edirlər.

1669-cu ildə Bidlisi «Şərəfnamə»si ilk dəfə olaraq türk dilinə tərcümə olundu. Lakin sonralar dövrün siyasi xarakteri dəyişdiyindən Osmanlı hökumətinin kürd və Kürdüstan sözünü tamamilə ləğv etmək siyasəti artdı.

Şərqin başqa tarixçiləri isə V.Velyaminov-Zernovun dediyi kimi, kürd xalqının tarixi ilə lazımi qədər maraqlanmadığına görə Şərqdə «Şərəfnamə»nin nüsxələri çox az yayıldı (76, 12) və bu tarixi mənbə şərq müəllifləri tərəfindən nəinki bir kitab halında tərtib olunmadı, hətta bir zaman onun adı belə çəkilmədi.

V.Velyaminov-Zernovun yazdığına görə ingilis şərqşünası C.Malkolm «Şərəfnamə»nin bir nüsxəsinə malik olan ilk avropalı imiş. Lakin o da «Şərəfnamə»nin nəşri haqqında təşəbbüs göstərməmişdir. Əvvəldə qeyd

edildiyi kimi «Şərəfnamə» və onun müəllifini dünyaya tanıtdıran əsasən rus şərqşünasları olmuşdur.

V.Velyaminov-Zernov yazırdı ki, 1826-cı ildən etibarən Avropada Şərəf xanın əsəri ziyalı adamların nəzərində öz qiymətini tapdı (76, 14).

XX əsrin sonunda «Şərəfnamə» bir neçə (fars, türk, kürd, fransız və s.) dillərdə tədqiqatçıların istifadəsinə verildi. Kürd tarixi, coğrafiyası və kürd dilini tədqiq edən Avropa şərqşünasları Şərqin bu gözəl tarixi mənbəyini əsas tədqiqat obyektinə çevirdilər. Lakin o zaman «Şərəfnamə» Şərqdə hələ də istifadəsiz qalmışdı. Yalnız XX əsrin əvvəllərindən İran və ərəb müəllifləri ən əvvəl milliyyətçə kürd olan bir sıra müəlliflər dövrün siyasi tələbinə uyğun olaraq «Şərəfnamə»dən istifadə etməyə başladılar.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir türk müəlliflərinin əsərlərində əsasən «Şərəfnamə» və onun müəllifinin adına təsadüf olunmamışdır. Bidlisi «Şərəfnamə»sindən demək olar ki, sovet hakimiyyəti dövründə daha çox istifadə edilmişdir.

«Şərəfnamə»dən istifadə edən sovet alimləri burjua tarixçilərindən fərqli olaraq, «Şərəfnamə» və onun müəllifi haqqında öz fikir və mülahizələrini yığcam şəkildə olsa da qeyd ediblər. Onlar eyni zamanda «Şərəfnamə» müəllifinin milli mənsubiyyətini və hansı xalqın tarixçisi olduğunu göstərməklə, kürd xalqının tarixən ayrıca bir xalq olması məsələsini müdafiə edirlər. İran tarixçilərindən R.Yasəmi də Bidlisini kürd alimi deyərək qeyd edir (69, 135). Başqa İran müəllifləri isə bu barədə heç danışmırlar.

İ.P.Petruşevski göstərir ki: «Şərəf xan Azərbaycanı yaxşı tanıdığı üçün onu İran tarixçisi sırasına daxil etmək olar» (25, 303). Halbuki İran müəlliflərindən Əbdüləziz Cavahir Kəlam özünün «Kitabxaneyi ümumi maarif» adlı əsərində müxtəlif elmlərlə məşğul olan bir sıra İran tarixçiləri, o cümlədən Bidlisinin müasirləri haqqında məlumat verdiyi halda, nə Bidlisi və nə də əsəri haqqında bəhs etmir (90).

Müasir İran tarixçisi Abdulla Razi «Tarix müfəssəl İran» adlı əsərində Səfəvilər dövrünün bir sıra tarixi əsərlərindən: «Həbib-əs-Siyər», «Töhfeyi Sami», «Əhsən-ət-təvarix» və s. bəhs etdiyi halda, «Şərəfnamə» haqqında heç bir fikir söyləməmişdir (92, 444).

Beləliklə, bu göstərilən faktlara istinad edərək, İran tarixçiləri tərəfindən İran tarixçisi kimi qeyd edilməyən və milliyyətçə kürd olub, əsasən öz xalqının tarixini yazan Şərəf xan Bidlisinin XVI əsrin yeganə kürd tarixçisi hesab etmək, həm elmi və həm də məntiqi nöqteyi-nəzərdən daha doğru olardı.

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, repressiya və terror aktları haqqında

Qərbi Azərbaycanda kürdlərə qarşı törədilən deportasiya, repressiya və terror aktlarından bəhs etməzdən öncə həmin regionda kürdlərin məskunlaşma arealı və demoqrafik vəziyyətləri barədə məlumat verməyə ehtiyac vardır.

Qərbi Azərbaycan ərazisində yaşayan əhalinin milli tərkibi haqqında ilk müfəssəl məlumatı İrəvan xanlığının rus qoşunları tərəfindən işğalından sonra rus tarixçi-statisti İvan Şopen tərəfindən 1829-1832-ci illərdə aparılan kameral siyahıyaalmanın nəticələrindən əldə etmək olar. İ.Şopenin verdiyi məlumata görə, işğaldan sonra keçmiş İrəvan xanlığının ərazisində 6435 nəfər şiə, 3.978 nəfər sünni, 324 nəfər yezdi kürd yaşamışdır.

İrəvan xanlığının işğalından sonra Alagöz (Ələyöz) dağının ətəyindəki bir sıra boşalmış türk kəndlərində də Türkiyədən gələn yezdi kürdlər məskunlaşmışdılar. Yezdi kürdlər 1839-cu ildə Mirək, Quruboğaz, Carcarçı, Çobangərkəməz kəndlərində, sonralar isə Pəmbək, Qundaxsaz, Böyük Camışlı, Kiçik Camışlı və Korbulaq kəndlərində yerləşmişdilər. Nəhayət, yezdi kürdləri 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsindən sonra Türkiyə ərazisindən gələrək Bağdad Dolu-Taxt və Kiçik Cəngi kəndlərində yerləşmişdilər. Sonralar Ermənistanın rəsmi dairələri tərəfindən adları dəyişdirilən, lakin əsasən yezdi kürdlərinin yaşadıkları kəndləri əhatə edən Araqats (Ələyöz) rayonu təşkil edilmişdi.

1886-cı ildə keçirilən ailəhesabı siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında 670.405 nəfər yaşamışdır ki, onlardan 251.327 nəfərini azərbaycanlılar, 36.478 nəfərini kürdlər təşkil etmişdir. Azərbaycanlılar ümumi əhalinin 37,5 faizini, kürdlər isə 5,44 faizini təşkil etmişdir.

1890-cı illərdə Türkiyədə baş qaldıran erməni üsyanlarının yatırılmasından sonra təqribən 400 min erməni Rusiyaya köç etmiş, onların da xeyli hissəsi İrəvan quberniyasının ərazisində məskunlaşmış və nəticədə quberniya ərazisində ermənilərin xüsusi çəkisi süni surətdə yüksəlmişdi. 1897-ci il Ümumrusiya siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında yaşayan 829.556 nəfər əhalinin 313.176 nəfərini azərbaycanlılar, 49.389 nəfərini kürdlər təşkil edirdi. Kürdlərin də 35.675 nəfərini müsəlman kürdlər, 13.714 nəfərini isə yezdi və erməni-qriqorian dinini qəbul etmiş kürdlər təşkil edirdi. Ümumiyyətlə, XIX əsrin sonlarında müsəlman və yezdi kürdlər indiki Ermənistan ərazisinin 34 kəndində yaşayırdılar.

Türkiyədən gələn yüz minlərlə erməniləri daimi məskunlaşdırmaq üçün 1905-1906-cı illərdə erməni silahlı dəstələri kütləvi qırğınlar törətmişdilər. Təkcə həmin illərdə İrəvan quberniyası ərazisində 150-yə yaxın türk-müsəlman yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, əhalisi qırğınlara məruz qoyulmuş və evlərindən didərgin salınmış, həmin kəndlərin əksəriyyətində Türkiyədən gələn ermənilər məskunlaşdırılmışdı.

1915-1916-cı illərdə Türkiyə ərazisindən 300 minə yaxın erməni gələrək Cənubi Qafqazda məskunlaşmışdı. Həmin ermənilərin böyük bir qismi İrəvan quberniyasının ərazisində

cəmləşmişdi. 1917-ci il "Qafqaz təqvimi" nə görə, 1916-cı ildə İrəvan quberniyasında yaşayan 1.120.242 nəfər əhalinin 373.582 nəfərini azərbaycanlılar, 59.132 nəfərini kürdlər, onlardan 36.508 nəfərini müsəlman kürdlər, 12.624 nəfərini isə yezdi kürdlər təşkil etmişdir.

1919-cu ilin iyun-avqust aylarında Ermənistan daşnak hökuməti Daxili İşlər Nazirliyinin qərarı ilə siyahıyaalma keçirilmişdir. Respublika ərazisində qeydə alınan 917.297 nəfər əhalidən 122.185 nəfərini müsəlmanlar, 48.672 nəfərini isə qeyri-müsəlmanlar təşkil etmişdi [5, s. 178]. Erməni müəllifi Zaven Qorqodyan yazır ki, daşnakların

"təmizləmə" siyasəti nəticəsində 1919-cu ildə 200 min nəfərdən artıq türk və kürd Ermənistandan qovulmuşdur.

1922-ci ildə Sovet Ermənistanında keçirilən siyahıyaalmanın nəticələri daşnakların hakimiyyəti dövründə həmin ərazidə türk-müsəlman əhaliyə qarşı törədilən soyqırımın miqyasını əyani şəkildə nümayiş etdirir. Belə ki, Ermənistanda yaşayan 781.011 nəfər əhalinin 76.555 nəfərini Azərbaycan türkləri (9,8 faiz), 705 nəfərini (0,1 faiz) kürdlər təşkil etmişdir.

1926-cı ildə keçirilən ikinci Ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Sovet Ermənistanında 880.464 nəfər əhali yaşamışdır ki, onlardan 85.554 nəfəri azərbaycanlılar, 3.025 nəfəri müsəlman kürdlər, 12.237 nəfəri isə yezdi kürdlər olmuşdur [13, s. 4-8]. Faiz etibarilə azərbaycanlılar ümumi əhalinin 9,76 faizini, müsəlman kürdlər 0,4 faizini, yezdi kürdlər isə 1,4 faizini təşkil etmişdir.

1931-ci il siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.050.633 nəfər əhalinin 106.768 nəfəri azərbaycanlılardan (10,1 faiz), 19.268 nəfəri (1,9 faiz) kürdlərdən ibarət olmuşdur.

1930-cu illərdə Ermənistanda həyata keçirilən repressiyaların dalğasının fonunda azərbaycanlılar və müsəlman kürdlər daha ağır zərbə almışdılar. Xalq düşmənlərini, trotskiçi-buxarınçı casusları ifşa etmək məqsədilə A.Mikoyan, N.Yejov və L.Beriya Ermənistana gəlmişdilər. Moskvaya belə məlumat verilmişdi ki, Ermənistan-da Araz və Yuxarı Arpaçay çayları boylarında yaşayan müsəlmanlar casusluq edir və guya elliklə Türkiyəyə keçmək fikrindədirlər. Ona görə də 1937-ci ilin payızında və 1938-ci ilin yazında Ağba, Vedibas, Zəngibas, Qəmərl, Eçmişdzin, Hoktemberyan, Meğri rayonlarının Türkiyə və İranla həmsərhəd kəndlərində yaşayan azərbaycanlı və

müsəlman kürd ailələri kütləvi surətdə repressiyaya məruz qalmışdılar. Minlərlə ailə Orta Asiyaya və Qazaxıstana sürgün edilmişdir. Ümumiyyətlə, XX əsrin 30-cu illərində Ermənistandan 50 mindən artıq azərbaycanlı və müsəlman kürd repressiyaya məruz qalmışdır.

1939-cu ildə keçirilən üçüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.282.330 nəfər əhalinin 130.997 nəfərini azərbaycanlılar (10,2 faiz), 20.481 nəfərini kürdlər (1,6 faiz) təşkil etmişdir.

1947-ci il dekabrın 27-də SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və digər azərbaycan-

lı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" qəbul etdiyi qərara əsasən, 100 min kolxozçu və digər azərbaycanlı əhalinin üç il ərzində Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi qərarlaşdırılmışdı. Lakin 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlı əhali ilə bərabər, müsəlman kürdlər də Ermənistandan deportasiya edilmişdilər. Ona görə də 1939-cu ildən 1959-cu ilədək keçən 20 il müddətində Ermənistanda yaşayan azərbaycanlı əhalinin və müsəlman kürdlərin sayı kəskin şəkildə azalmışdı. 1959-cu ildə keçirilən dördüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.763.048 nəfər əhalinin 107.748 nəfərini azərbaycanlılar (6,1 faiz), 25.627 nəfərini kürdlər (1,5 faiz) təşkil etmişdir.

1970-ci ildə keçirilən beşinci ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 2.491.873 nəfər əhalinin 148.189 nəfəri azərbaycanlılardan (5,9 faiz), 37.486 nəfəri kürdlərdən (1,5 faiz) ibarət olmuşdur.

1979-cu ildə keçirilən altıncı ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 3.037.259 nəfər əhalinin 160.841 nəfərini azərbaycanlılar (5,3 faiz), 50.822 nəfərini kürdlər (1,7 faiz) təşkil etmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində Ermənistanda müsəlman kürdlər əsasən Vedi (Ararat), Zəngibas (Masis), Basarkeçər (Vardenis) rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar. Ermənistanda ayrıca müsəlman kürd kəndi yox idi. Azərbaycanlı kəndlərində yaşayan kürdlər əhalinin 10-15 faizindən çoxunu təşkil etmirdilər. Yezdi kürdlər isə əsasən Ələyöz (Araqats), Talin, Abaran, Hoktemberyan (Armavir), Artaşat, Dilican rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar.

1988-ci ildə keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı qərəzli

mövqeyindən istifadə edən Ermənistan Respublikası Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini aneksiya etməyə cəhd göstərməklə yanaşı, Ermənistan SSR Ali Soveti sessiyasının məxfi göstərişinə əsasən, 1988-ci il noyabrın 22-dən 28-dək olan müddət ərzində azərbaycanlılar yaşayan 22 rayonda 170 sırf və ermənilərlə qarışıq 94 yaşayış məskənləri boşaldılmış, nəticədə 200 mindən çox azərbaycanlı, 18 min müsəlman kürd, min nəfər rusdilli əhali Azərbaycana qovulmuşdur.

Ermənistanın Ələyöz rayonunda doğulub böyüyən, İrəvan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirən, sonralar İrəvan radiosunun kürdcə verilişlər redaksiyasında və Ələyöz rayon komsomol komitəsinin katibi işləyən İşxan Aslanoviç Ankosi Ermənistanın müstəqilliyə qovuşmasından sonra təzyiqlərə tab gətirməyərək Ermənistanı tərk etmək məcburiyyətində qalmış və 1993-cü ildən Krasnodarda yaşayır, "Midiya" Kürd Milli-Mədəni Muxtariyyətinin sədri, Kürdüstan Milli Konqresinin üzvü kimi yezdi kürdlərin hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində fəaliyyətini davam etdirir. Onun atası Aslan Xudoyan uzun müddət yezdi kürdlərin yaşadığı rayonlarda rəhbər vəzifələrdə işləmiş, ermənilərin kürdlərə qarşı diskriminasiyasının canlı şahidi olmuşdu.

İşxan Ankosi yazır ki, hələ ötən əsrdə 50-ci illərin sonu, 60-cı illərin əvvəllərində Ermənistanda millətçilik əhval-ruhiyyəsi ən yüksək həddə çatmışdı. Millətçilik daha çox Yakov Zarobyannın Ermənistan KP MK-nın birinci katibi olduğu dövrdə özünü büruzə vermişdir. Məhz Y.Zarobyannın açıq şəkildə dəstəyi sayəsində Ermənistanda antikürd siyasəti yeridilmişdir. İşxan Ankosi yazır: "Biz kürdlər praktik olaraq hər gün, hər saat hakimiyyət dairələri tərəfindən xalqımıza qarşı yeridilən diskriminasiya siyasətini hiss edirdik". O, daha sonra qeyd edir ki, hələ XX əsrin 80-ci illərində Ermənistan rəhbərliyi kürdlərlə azərbaycanlılar arasında qarşılıqlı yaratmaq siyasəti yeritmişdir. Belə ki, kürdlərin kəndlərindən olan təmsilçiləri Ermənistan KP MK-ya dəvət edilərək onlara "respublika ərazisində yaşayan bütün kürdlərin kompakt ərazidə yaşamaları və heyvandarlıqla məşğul olmaları üçün" onların Amasiya rayonuna köçmələri təklif edilmişdi. Həmin vaxt Amasiya rayonunda yaşayan əhalinin 85 faizindən çoxunu azərbaycanlılar təşkil edirdi. İşxan Ankosi yazır ki, bununla Ermənistan rəhbərliyi kürdlərin əli ilə azərbaycanlıların Amasiya rayonundan sıxışdırılıb çıxarılmasına nail olmaq və gələcəkdə müsəlman kürdlər ilə azərbaycanlılar arasında yaratdıqları düşmənçilikdən istifadə etmək məqsədi güdürdü. Məhz müsəlman kürdlərin Amasiya rayonuna köçməkdən imtina etmələrindən sonra onları cəzalandırmaq üçün 1983-cü ildə Ermənistan hökuməti Ararat vadisində qoyunçuluğun qadağan edilməsi barədə qərar qəbul etmişdi.

(Ardı var)

Nazim MUSTAFA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasının şöbə müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

FƏTƏLİ XAN İSGƏNDƏRXAN OĞLU XOYSKİ, DÜMBÜLÜ KÜRD TAYFASINDAN OLAN MƏŞHUR AZƏRBAYCAN KÜRDÜDÜR. O, AZƏRBAYCAN CUMHURİYYƏTİNİN BAŞ NAZİRİ OLMUŞDUR

(Əvvəli ötən sayımızda)

Bunu bizim həm vicdanımız və həm də milli qururumuz tələb etməkdədir" ("Dəlğa" qəzeti, 18 may - 3 iyun, 1991-ci il).

F.Xoyskinin qohumları barədə. Yuxarıda göstərdiyimiz kimi, Fətəli xanın kiçik qardaşı Rüstəm xan da Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamış şəxsiyyətlərdəndir. O, qardaşının təşkil etdiyi ilk hökumətdə dəftərxana müdiri təyin olunmuş, 1919-cu il yanvarın 1-dək bu vəzifədə qalmışdır. 1918-ci il dekabrın 22-də F.Xoyskinin üçüncü hökumət kabinəsində sosial-təminat naziri təyin edilmişdi. O, sonralar N. Yusifbəyli-nin təşkil etdiyi birinci (14.09.1919) kabinədə sosial təminat, ikinci (24.12.1919) kabinədə isə sosial təminat və səhiyyə nazirinin müavini olmuşdur.

1920-ci ilin aprelindən sonra Azərb. SSR Dövlət Plan Komitəsində hüquq məsləhətçisi işləmiş, ilin sonunda Moskvaya köçərək orada ailə həyatı qurmuş və müxtəlif dövlət vəzifələrində çalışmışdır. F.Xoyski 1948-ci ildə Moskvada vəfat etmiş Novodeviçye qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

Mövsüm Əliyevin Rüstəm xan Xoyski haqqında yazdığı məqalədən aydın olur ki, Fətəli xanın böyük qardaşı Hüseynqulu xan ABŞ-a mühacirət etmişdir. Çünki əmisi haqqında məlumatları məhz Hüseynqulu xanın oğlu Zahid xan Xoyslu 1989-cu il avqust ayının 18-də ona bildirmişdir.

"Aydınlıq" qəzetinin 1990-cı il 4 avqust tarixli sayında E.Ağamaliyevanın "Fətəli xanın yadigarı" addılı məqaləsi dərc olunmuşdur. Fətəli xan Xoyskinin qızı Tamara xanım Hüseynova — Xoyskaya Mirzə Davud Hüseynova ərə getmiş, 1938-ci ildə onun güllənməsindən sonra 19 il həbsxanalarda, düşərgələrdə yaşamağa məcbur olunmuşdu. Tamara xanım yalnız 1955-ci ildə bəraət qazanaraq vətənə qayıtmış, 60-70-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsində işləmişdir.

Qüdsün xilaskarı Sultan Səlahəddin Əyyubi - əl-Kurdi

Bu gün dünya tarixinə adını qızıl hərfərlə yazdırmış İslam Dünyasının Sultanı Sultan Səlahəddin əl-Kurdi-nin yeri görünür.

Səlahəddin Əyyubi: "Allah bütün Fələstin üzərində qələbəni mənə verərsə, onda mən torpaqlarımı böləcəm, bunu da vəsiyyətimdə yazacam. Sonra da gəmiyə minib, frankları onların uzaq ölkələrinə qədər təqib edəcəm. Mən ya öləcəm, ya da bütün Yer kürəsini Allaha inananlardan qurtaracam"

Səlahəddin Əyyubi (tam adı Əl-Nasir Səlahəddin Yusif ibn Əyyub olub- Sultan Səlahəddin əl-Kurdi) (d. 1138 - ö. 4 Mart 1193). Misir, Suriya, Yəməni və Fələstin sultanı və Əyyubi sülaləsinin ilk hökmdarı. 2 Oktyabr 1187-də Qüdsü səlibçilərdən alaraq şəhərdə 88 il sürmüş xristian ağalığına son qoymuş, avropalıların ardı ardınca düzəldikləri III səlib yürüşünü təsir-siz hala gətirmişdir. Səlahəddin, ərəb, kürd və ümumiyyətlə müsəlman aləminin qəhrəmanı hesab olunur.

İlk illəri

Səlahəddin təxminən 1138-ci ildə müasir İraqın Tikrit şəhərində doğulmuş, kiçik yaşlarında təhsilini davam etdirmək üçün Dəməşqə göndərilmişdir. Onun atası Nəcməddin Əyyub, Baalbek əyalətinin əmiri idi. Səlahəddin on il ərzində Hələb və Mosulun səlcuqlu atabəyi olan Nürəddin Zənginin sarayında yaşayıb orada dinşünaslığı öyrənmişdir. İbtidai hərbi təhsilini Nürəddin Zənginin sərkərdələrindən biri olan doğma əmisi Əsadəddin Şirkuhdan almış Səlahəddin, onunla Misirdə yaradılmış Fatimi xilafətinə qarşı döyüşlərdə iştirak etmişdir. Nəticədə, o, 1169-cu ildə Misirin vəzirli təyin edildi. Misirdə Səlahəddin çiyinlərinə düşmüş əsas vəzifə ölkəni I Amalikin başçılıq etdiyi Qüds səlibçiləri krallığına qarşı müdafiə etmək idi. Hamı Səlahəddin bu vəzifədə uzun çəkməyəcəyinə inanırdı, çünki ondan əvvəl Misirdə qısa müddət ərzində bir çox hökumət dəyişmişdi. Buna səbəb, biri birinin ardınca taxta çıxmış kiçik yaşlı xəlifələrin maraqlarını təmsil edən vəzirlər arasında gedən rəqabət olmuşdur. Öncə Səlahəddin ətrafına Suriya sünnilərindən ibarət bir qrup şəxsi yığdığına görə Misir ordusuna nəzarət edə bilmirdi, çünki sonuncu əsasən şiələrdən ibarət idi. Onların (yəni şiələrin) maraqlarının əsas müdafiəçisi hesab olunan xəlifə Əl-Ədid 1171-ci ildə vəfat etdikdən sonra, taxta yeni Abbasi sülaləsinin nümayəndəsi olan Əl-Müstədi çıxdı ki, o da sünni idi. Səlahəddinin təkidi ilə, Bağdad-dakı üləmələr cümə namazları zamanı artıq Əl-Müstədinin vəsf etməyə başladılar. Artıq bütün Misirin hakimi olan Səlahəddin rəsmi olaraq hələ də Nürəddin Zənginin nümayəndəsi hesab olunurdu. Sonuncu da öz növbəsində Bağdadda oturan Abbasi xəlifəsinin hakimiyyətini tanıyırdı.

Səlahəddin Misirin iqtisadiyyatını canlandırır, ölkənin ordusunu təkmilləşdirdi. Atasının tövsiyələrinə qulaq asaraq, özünü Nürəddin Zəngi ilə hər hansı münasibətdən qoruya bildi. Yalnız Nürəddin Zəngi 1174-cü ildə vəfat etdikdən sonra, Səlahəddin ciddi hərbi əməliyyatlara başladı: əvvəlcə kiçik müsəlman dövlətlərinə, sonra isə səlibçilərə qarşı.

İndi Səlahəddin artıq Misir sultanı adını daşıyırdı. Bununla o, yeni Əyyubi sülaləsinin əsasını qoyaraq, islamın sünni məzhəbini Misirin əsas məzhəbi elan etdi. Səlahəddin öz torpaqlarını qərbə tərəf genişləndirməyə başladı. Əmisi Əsadəddin Şirkuhdan Fatimi tərəfdarlarının Nil çayı boyunca

üşyanını yatırtmasından istifadə edən Səlahəddin Qırmızı dənizi keçərək Yəmənin işğalına yollandı. İslamda Səlahəddin Vəliulla adını daşıyır, o da "Allaha yaxın olan şəxs" deməkdir.

Səlibçilərə qarşı mübarizə

Səlahəddin iki dəfə, 1170-ci və 1172-ci illərdə, Nürəddin Zəngi tərəfindən Qüds krallığının işğalına yönəlmiş kampaniyalardan kənarda qaldı, çünki o, Misir və Suriya arasında "bufer zonasının" mövcudluğunda maraqlı idi. Onun fikri ilk olaraq Suriyanı ələ keçirmək idi. Nürəddin Zənginin qəfil ölümü Səlahəddinlə onun arasında yaranmaqda olan münasibətin qarşısını aldı. Nürəddin Zənginin özündən sonra qoyub getdiyi oğlu Əs-Saleh İsmayıl Əl-Məlik hələ uşaq idi və o da 1181-ci ildə dünyasını dəyişdi.

Nürəddin Zənginin ölümündən dərhal sonra, Səlahəddin qoşunla Dəməşqə doğru irəlilədi və şəhər alırları tərəfindən qarşılandı. Öz hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün Səlahəddin illərin sınağını keçmiş ənənəyə yol atır: o, Nürəddin Zənginin dul qalmış arvadı ilə evlənir. Nürəddin Zənginin hakimiyyəti altında olan iki ən böyük şəhər - Hələb və Mosul - yalnız sonralar (1176 və 1186-cı illərdə) Səlahəddin tərəfindən ələ keçirildi. 20 may 1176-cı ildə Hələbin mühasirəsi zamanı Haşaşın adı ilə tanınan gizli bir qrupun qatilləri Səlahəddini öldürməyə cəhd etdi. Onun həyatına iki sui-qəsd təşkil edildi və bunların ikincisi az qalsın Misir sultanının həyatı bahasına başa gələcəkdi.

Suriyada öz hakimiyyətini möhkəmləndirməklə məşğul olan Səlahəddin, səlibçiləri qoşunları ilə girişdiyi döyüşlərdən adətən müzəffər çıxırdı. Yalnız 1177-ci il noyabrın 25-i Montgisard ətrafında baş vermiş döyüş zamanı Qüds kralı IV Bolduin, Reynald de Şatyon və Templiyer cəngavərlərinin birləşmiş qoşunu Səlahəddini ağır məğlubiyyətə uğratdı. Müsəlman ordusunun yalnız onda bir hissəsi Misirə qayıda bildi.

1178-ci ildə Səlahəddin və səlibçiləri krallığı arasında atəşkəs elan edildi. Sonrakı il Səlahəddin uğradığı məğlubiyyətin acı nəticələrini aradan qaldırmaq üçün məşğul oldu. Ordusunun möhkəmləndirdikdən sonra, Səlahəddin yenidən səlibçilərə qarşı hücumu keçərək, onları 1179-cu ildə Vadum Yakob adı ilə tanınan yerdə məğlub etdi. Ancaq səlibçilərin əks-hücumları Səlahəddin tərəfindən qəti hərbi cavablara səbəb olurdu. Məsələn, Reynald de Şatyon Qırmızı dənizdə yaratdığı donanma ilə müsəlman zəvvar və tacirlərinə basqın edirdi. Buna cavab olaraq, Səlahəddin 30 gəmidən ibarət donanma düzəldərək 1182-ci ildə Reynald de Şatyonu Beyruta hücum etməklə hədələdi. Öz növbəsində, de Şatyon müsəlman dünyasının müqəddəs şəhərləri olan Məkkə və Mədinəni talamağı söz verdi. Səlahəddinin növbəti addımı 1183 və 1184-cü illərdə de Şatyonun lordaniyada yerləşən Kerak qalasını mühasirəyə almaq oldu. Bunu meydan oxumaq kimi anlayan de Şatyon 1185-ci ildə müsəlman zəvvarlarının karvanına hücum etdi. Qədim fransız mənbələrinin verdiyi yoxla-

nılmamış məlumatlara görə, bu karvana hücum zamanı Səlahəddinin bacısı əsir götürülmüşdü. Həqiqətdə isə, de Şatyonun cəngavərləri Səlahəddinin bacısı və onun oğlunun olduğu karvana yaxın, başqasına basqın etmişdilər.

1187-ci ilin iyulunda Səlahəddin qoşunları Qüds krallığının çox hissəsini geriye qaytarmağa müvəffəq oldular. Həmin il iyulun 4-ü Səlahəddinin ordusu Qüds krallığının əri Gi de Luzinyan və Tripoli hökmdarı III Reymondun birgə qoşunları ilə Hattin döyüşü zamanı üz-üzə gəldi. Bu döyüş səlib yürüşləri tarixində dönüş anı hesab olunur. Müsəlman ordusu səlibçiləri darmadağın etmiş, əsirliyə düşən Reynald de Şatyon isə şəxsən Səlahəddin tərəfindən edam edilmişdir. Gi de Luzinyan əsir düşsə də, Səlahəddin ona rəhm etmişdir. Döyüşdən iki gün sonra, Səlahəddinin əmri ilə səlibçilər arasında bilavasitə hərbi əmrləri yerinə yetirməklə məşğul olanların boynu vuruldu. Bu edamlar haqqında Səlahəddinin şəxsi katibi İmadəddin də yazmışdır: "O, (Səlahəddin) buyurdu ki, əsirlər edam olunsun. Onun ətrafında bir çox alim, sufi və başqa möminlər yığılmışdı; onların hər biri də qollarını çirməyələrək və qılınclarını qınından çıxardaraq heç olmasa bir əsiri edam etməyi Səlahəddindən xahiş edirdi. Səlahəddin xoşbəxt üzlə taxtında əyləşmişdi. Kəfərlər ümitsiz bir halda idilər."

Tarixçi Bəhaüddinin yazdığına görə, Səlahəddin Qüdsü səlibçilərdən almamışdan əvvəl bunları söyləmişdir:

"Mən (Bəhaüddin) Səlahəddinin yanında olarkən, o, çönlüb mənə dedi: "Allah bütün Fələstin üzərində qələbəni mənə verərsə, onda mən torpaqlarımı böləcəm, bunu da vəsiyyətimdə yazacam. Sonra da gəmiyə minib, frankları onların uzaq ölkələrinə qədər təqib edəcəm. Mən ya öləcəm, ya da bütün Yer kürəsini Allaha inananlardan qurtaracam."

Qısa müddət ərzində, Səlahəddin səlibçilərin işğal etdiyi demək olar ki bütün şəhərləri geriye ala bildi. 88 il xristianların dayaq nöqtəsi olan Qüds 1187-ci il oktyabrın 2-də nəhayət Səlahəddinin əlinə keçdi. Əvvəlcə, Səlahəddin səlibçilərin şəhərdə qalmış hissələrinə çıxış yolu vermək istəmirdi. Onun fikrini dəyişdirən o oldu ki, xristianların başçılarından biri Balian İbelin Qüdsdə yaşayan 3-5 minə yaxın müsəlmanı öldürməyi və şəhərdəki müsəlman incilərini dağıtmağı söz verdi. Müşavirləri ilə məsləhətləşdikdən sonra, Səlahəddin səlibçilərin şərtlərini qəbul etdi. Şəhərdən çıxmaq üçün hər bir frank girovpulu verməli idi. Bir çoxlarını girovsuz Qüdsdən buraxmasına baxmayaraq, Səlahəddin 7-8 minədək qadını qul etdi.

Xristian istehkamlarından yalnız Tir özünü saxlaya bildi. Şəhərin hökmdarı Konrad Montferrat Tirin müdafiə xətlərini möhkəmləndirib, Səlahəddinin qoşunlarının iki mühasirəsinə tab gətirə bildi. 1188-ci ildə Gi de Luzinyan azadlığa buraxılaraq, öz yoldaşı Qüds krallığı Sibilanın yanına qayıtdı. 1189-cu ildə bu kral ailəsi Montferratın məskəni olan Tiri öz krallığına

qatmaq istədi. Lakin Montferrat, Gi de Luzinyanı kral kimi tanımaq istəmirdi. De Luzinyan və kraliça Sibilaya qalan yeganə addım Əkr şəhərinin mühasirəsi oldu.

Hattin məğlubiyyəti və Qüdsün süqutu III səlib yürüşünə səbəb oldu. Bu məqsədlə İngiltərə və Fransada xüsusi "Səlahəddin vergisi" yığılmağa başlandı. Bu yürüş, Əkr qalasını geriye qaytara bildi. İngiltərə kralı I Riçard Əkrdə əsir götürülmüş müsəlmanları edam etdikdən sonra, Səlahəddinin əsiri olan frankların da aqibəti buna bənzər oldu. 1191-ci il sentyabrın 7-i Səlahəddin və I Riçardın orduları Ərsuf ətrafında görüşdülər. Bu döyüşdən səlibçilər qalib çıxdılar. Səlahəddinlə Riçard arasındakı münasibət hərbi rəqabətdən başqa qarşılıqlı hörmət üzərində qurulmuşdu. Məsələn, İngiltərə kralı döyüşlərin birində yaralandıqda, Səlahəddin ona özünün şəxsi təbibinin qulluqlarını təklif etmişdi. Daha sonra, Ərsuf döyüşündə Riçard atını itirdikdə, müsəlmanların mərd soltanı öz rəqibinə iki at yolladı. Frankların düşərgəsində su çatışmamazlığı haqqında eşitdikdə isə, Səlahəddin onlara dağlardan yığılmış qar içində meyvə yolladı. Öz növbəsində, Riçard öz bacısını Səlahəddinin qardaşına verməyi və Qüdsü onların toy hədiyyəsi etməyi təklif etdi.

İki hökmdar 1192-ci ildə Ramla müqaviləsini bağlayaraq, bu qərara gəldilər ki, Qüds müsəlmanların əlində qalsın, ancaq bir şərtlə ki, xristian zəvvarlarına heç bir maneə törədilməsin. Müqavilənin şərtlərinə görə, Latin krallığı indi Tirdən Caffaya qədər uzanan ensiz zolaq çərçivəsində yerləşməli idi.

1193-cü il martın 4-ü, I Riçardın Avropaya qayıtmasından dərhal sonra, Səlahəddin vəfat etdi. Səlahəddinin xəzinəsi açıldıqda məlum oldu ki, orada onun dəfninə belə çatacaq pul yoxdur. Səxavətli hökmdar var-dövlətinin çox hissəsini xeyriyyə işlərinə xərcləmişdi.

Səlahəddinin məqbərəsi Dəməşqdəki Üməyyə məscidində yerləşir.

Tarixdə necə tanınır?

Xristianlara qarşı apardığı amansız mübarizəyə baxmayaraq, Səlahəddin Avropada mərd cəngavər şöhrətini qazanmışdır. Onun şöhrəti o dərəcəyə çatmışdır ki, onun haqda epos yazılmış, və hətta dahi İtalyan şairi Dante Aliqieri onu cəhənnəmin xeyirxah dinsizlərin yaşadığı guşəsində təsvir etmişdir. Səlahəddin həmçinin Sör Valter Skotun 1825-ci ildə yazdığı Tilsim əsərində də müsbət şəkildə göstərilmişdir. Səlibçilərin 1099-cu ildə Qüdsü işğal etdikdən sonra törətdikləri vəhşiliklərə baxmayaraq, Səlahəddin girov pulunu ödəyən sırayı katolikləri və hətta xristian döyüşçülərini əfv etdi. Yunan pravoslav məzhəbinin tərəfdarları ilə daha yaxşı rəftar olunurdu, çünki onlar səlibçilərə qarşı çıxış etmişdilər. Səlahəddin və onun yaşadığı dövr haqqında maraqlı məlumat Tariq Əlinin müəllifi olduğu Səlahəddinin Kitabı romanında verilir.

(Ardı var)

Cəmil HƏSƏNLı

Tarix elmləri doktoru, professor
“Media forum” saytı tarixçi
alim Cəmil Həsənlının
“Azərbaycanın sovetləşməsi
və Qarabağın qara günləri (1920-1923)”
araşdırmasını oxuculara
təqdim edir.

Qarabağa qara əllər nə zaman uzanmağa başladı? Onun düşmən tapdağına çevrilməsinin tarixi kökləri haradan başlanır? Azərbaycanın sovetləşməsi bölgənin taleyinə hansı ağırlı dəyişikliklər gətirdi? Qarabağın dağlıq hissəsinə muxtar vilayət statusunun verilməsinin gizli diplomatik məqamları nədən ibarət idi? Araşdırmada bu suallara cavab axtarılır.

Qarabağın qara günləri 1920-ci ilin aprelində Azərbaycanın sovetləşməsi ilə başladı. Aprel işğalı ilə eyni vaxtda Azərbaycana Ermənistanın təcavüz hərəkətləri geniş xarakter aldığı üçün Bakıda formalaşan sovet hakimiyyətinin ilk xarici siyasət addımlarından biri 1920-ci ilin aprel ayının 30-da Ermənistan hökumətinə nota verməkdən ibarət oldu. Azərbaycanın xarici işlər komissarı Mirzə Davud Hüseynovun Ermənistan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə göndərdiyi notada Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının fəhlə-kəndli hökuməti İnkilab Komitəsi adından bu tələblər qoyulurdu: “1. Qarabağ və Zəngəzur əraziləri erməni ordulardan təmizlənsin; 2. Ermənistan orduları öz sərhədlərinə çəkilsin; 3. Milli qırğınlara son qoyulsun. Əks təqdirdə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının İnkilab Komitəsi özünü Ermənistan Respublikası hökuməti ilə müharibə vəziyyətində hesab edəcək”.

Notaya cavab üç gün müddətində alınmalı idi. Ermənistan tərəfi Avropa ölkələrindən dəstək almaq üçün təcili olaraq bu notanın surətini Paris sülh konfransında Ermənistan Respublikasının nümayəndə heyətinə rəhbərlik etmiş Avetis Ağaronyana göndərdi. Parisə göndərilən şifrlı teleqramda göstərilirdi: “Şimali Qafqazın bolşevik komissarı Orconikidze təsdiq edir ki, Azərbaycanın tələblərindən imtina edilməsi Sovet Rusiyasına qarşı müharibə kimi qiymətləndiriləcək. Vəziyyət böhranlıdır. Haqqı sonradan ödənilməklə tufəng, patron, avadanlıqdan ibarət yardım alınması barədə təcili olaraq müttəfiqlərlə görüşün”.

1920-ci ilin may ayının ortalarına qədər Azərbaycan SSR-lə Ermənistan

Azərbaycanın sovetləşməsi və Qarabağın qara günləri

Respublikası arasındakı hədələyici xarakterli notalar təxminən bu məzmununda idilər. Bu hədələyici notalar haqqında öz ölkəsinə məlumat göndərən Qafqazdakı Fransa missiyası Qarabağın etnik tərkibi ilə bağlı yazırdı: “Mübahisəli Qarabağ dairəsində çoxlu sayda erməni yaşayır, lakin əhalinin böyük əksəriyyəti tatarlardır (azərbaycanlılardır - C.H.)”.

Azərbaycan xarici işlər komissarının erməni xalqına və Ermənistan hökumətinə may ayının 11-də göndərdiyi müraciətdə Naxçıvan, Şərur-Dərələyəz, Yeni Bəyazid, Eçmiədzin qəzalarında, Qars vilayətində, Qarabağ, Zəngəzur və Qazaxda 1917-ci ildən başlayaraq erməni silahlı dəstələrinin törətdiyi zorakılıqlar sadalanır və daşnak hökumətindən qeyd edilən yerlərdə müsəlman əhalisinə qarşı terror və zorakılıq siyasətinin dayandırılması tələb edilirdi.

Sovetləşmənin ilk günlərində ermənilərin Qarabağda və digər yerlərdə fəallaşması, müsəlman əhalisinə qarşı zorakılıq siyasəti yeritməsi ilk növbədə Azərbaycanın zəifləməsi, milli ordunun, ilk növbədə isə əsgər hissələrinin buraxılması ilə bağlı idi. Qafqazdakı Fransa komissarı may ayının 24-də Parisə - Xarici İşlər Nazirliyinə yazırdı: “Qarabağ və Zəngəzur istiqamətində erməni cəbhəsini ayıran az əhəmiyyətli sahəni çıxarmaqla, demək olar, Azərbaycan ordusu tamamilə buraxılıb”. Məhz bu vəziyyətdən ermənilər intiqam məqamı kimi istifadə edir, ordusu tərxis edilən Azərbaycanın ərazilərini ələ

ordusunun Azərbaycana qarşı hücumu davam etdirdiyi, Qazax və Gədəbəy istiqamətində uğur qazandığı bildirilirdi. Surəti Vladıqafqaza, Serqo Orconikidzeyə göndərilən bu teleqramda yazılırdı: “Ermənilər faktiki olaraq Azərbaycanla müharibə vəziyyətindədir. Artıq Sovet Azərbaycanının tərkibində olan Qarabağ və Zəngəzurun guya mübahisəli olduğuna gəldikdə isə, qəti şəkildə bəyan edirik ki, bu yerlər mübahisəsiz olaraq gələcəkdə də Azərbaycanın hüddudlarında olmalıdır”.

Məhz bu nöqteyi-nəzərdən 1920-ci ilin aprel işğalından sonra may ayının 12-də Azərbaycan İnkilab Komitəsinin ilk dekretlərindən biri sovet hakimiyyətini möhkəmləndirmək məqsədi ilə Qarabağ və Zəngəzura fəvqəladə komissar vəzifəsini təsis etmək oldu. Elə həmin dekretlə də Qarabağın fəvqəladə komissarı vəzifəsinə Dadaş Bünyadzadə təyin edildi. Armenak Karakozov isə Qarabağın erməni hissəsi üzrə onun köməkçisi təyin edildi. May ayının ortalarında Bakıya gələn N.Nərimanov may ayının 18-də Azərbaycan İnkilab Komitəsinin sədri kimi bu dekreti imzaladı.

D.Bünyadzadə 1920-ci ilin avqust ayının sonlarına qədər bu vəzifədə fəaliyyət göstərirdi.

Ermənistan xarici işlər naziri Amo Ohancanyan Azərbaycan İnkilab Komitəsinə, onunla yanaşı surətini Orconikidze, Lenin və Çiçerinə göndərdiyi 1 may tarixli cavab notasında məsələni belə qoyurdu ki, guya Azərbaycanın Müsavat və bəy hökuməti

larını dağlıq erməni Qarabağının hüddudlarından çıxarsınlar”. Ohancanyan əlavə edirdi ki, indiki halda hədələyici notaya heç bir əsas yoxdur və əmin olduğunu bildirirdi ki, Sovet Rusiyasının fəhlə-kəndli hökuməti artıq çoxdan IV Ümumrusiya sovetlər qurultayının qərarı və Leninin dekret ilə ermənilərin müstəqilliyini və istiqlalıyyətini tanıyıb. Bu məzmununda bir teleqramı may ayının 9-da özlərini Qarabağ həmyerlilərinin nümayəndəsi adlandıran Pirumov və Erzincyan Leninə çatdırılmaq üçün Orconikidzeyə də göndərmişdi. Onlar yazırdılar: “Aprel ayının 30-da Azərbaycan sovet hökumətinin elan etdiyi ultimatumdan belə nəticəyə gəlmək olar ki, istisnasız olaraq erməni əhalisindən ibarət olan iki vilayət - Zəngəzur və Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibinə daxil edilib. Belə ki, bu rayonların əhalisi özlərinin kəndli qurultaylarında Azərbaycanın tərkibinə daxil olmaqdan qəti şəkildə imtina ediblər”.

Onlar təkcə bununla kifayətlənmədilər. Pirumov başda olmaqla Qarabağ həmyerliləri adından bir heyəti 1920-ci ilin yayında Moskvaya yollamağı da planlaşdırırdılar. Birbaşa xətlə Kvirkeliya ilə söhbətində Orconikidze soruşurdu: “Nə üçün yoldaş Pirumov və digərləri Moskvaya getmək istəyirlər? Bundan ötrü Moskvaya getməyin mənası yoxdur. Zəngəzura və Qarabağda əhali ancaq ermənilərdən ibarət deyil, 17-ci ilin siyahıya alınmasına görə yarıbayarıdır, hətta əgər çox (azərbaycan əhalisi - C.H.) deyilsə, yarıbayarıdır. Hər halda Moskva Qarabağ məsələsi ilə məşğul olmayacaq”. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, erməni kommunistlərdən Aykuni və Katanyan Leninə ünvanladıkları məktublarında “Tiflis həmyerlilərinin” Qarabağ və Zəngəzurla bağlı müraciətlərini müdafiə edirdilər.

Əlbəttə, Ohancanyanın Qarabağın kəndli deputatları qurultayında erməni əhalisinin öz iradəsini ifadə etməsi və bu ifadənin təzahürü kimi Azərbaycanın tərkibində olmaq istəməməsi haqqında iddiası elə də doğru deyildi. Əvvəl qeyd olunduğu kimi, Qarabağ erməniləri Azərbaycanın tərkibində qalmaq barədə hələ 1919-cu ilin avqust ayında qərar qəbul etmişdilər. Bir sıra erməni müəllifləri bu qərarın guya ingilislərin təzyiqi ilə qəbul olunduğunu yazırlar. Lakin bu qərar qəbul edildikdən və 1919-cu ilin avqustun 22-də Azərbaycan hökuməti ilə Qarabağ ermənilərinin nümayəndələri arasında müvəqqəti saziş imzalandıqdan iki həftə əvvəl artıq ingilislər Azərbaycanı tərk etmişdilər. Tək müsəlman bolşevikləri deyil, Qafqazda fəaliyyət göstərən erməni, gürcü, rus, yəhudi və digər millətlərdən olan kommunistlər də etiraf edirdilər ki, Müsavat hökuməti dövründə Qarabağ dağı ilə, aranı ilə birlikdə Azərbaycan hökumətinin tərkibində olub. RK(b)P Qafqaz Diyar Komitəsinin üzvü Mikoyan RK(b)P MK-ya və Leninə məruzəsində açıq şəkildə yazırdı ki, Qarabağ “İrəvanla heç vaxt və heç nə ilə bağlı olmayıb”.

Ardı var

keçirir, həmin ərazilərdə yaşayan müsəlman əhalisinə qəddarlıqla divan tuturdu.

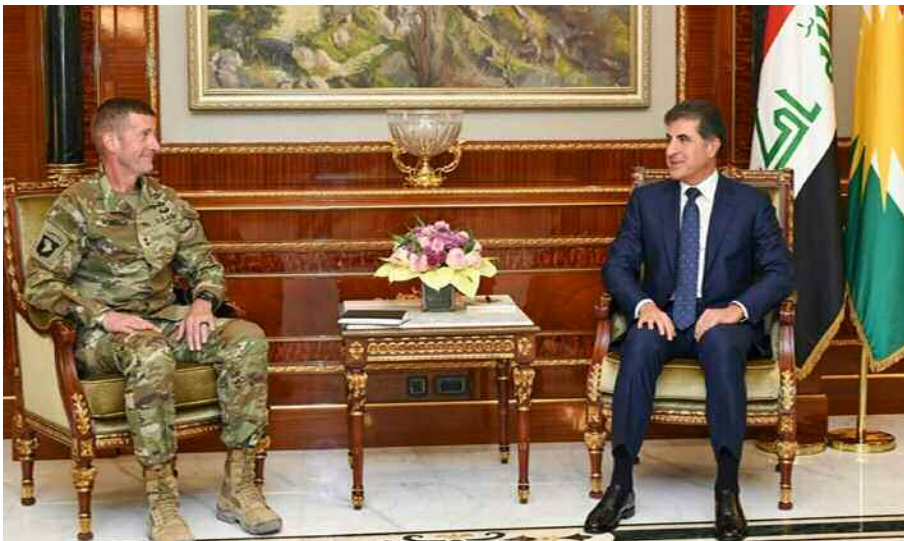
1920-ci ilin iyun ayının 29-da Sergey Kirov Georgi Çiçerinə göndərdiyi teleqramda daşnakların nəinki müsəlmanlara, eyni zamanda ruslara da divan tutduğunu bildirirdi. O yazırdı: “Qars vilayətinin otuz minlik rus əhalisindən on beş mini qalıb, digər hissəsi ya Türkiyəyə, ya Rusiyaya qaçıb və yaxud məhv olub”.

İyun ayının 19-da isə Nəriman Nərimanov, Budu Mdivani, Anastas Mikoyan və Avis Nuricanyanın Çiçerinə göndərdikləri teleqramda daşnak

“erməni Qarabağında” əhaliyə zülm etdiyi üçün, şəhərləri və kəndləri yandırdığı üçün Qarabağ əhalisi dəfələrlə özlərinin kəndli deputatları qurultayında Azərbaycanın tərkibinə daxil olmaq barədə öz azad iradələrini ifadə ediblər. Bu vilayətdə Azərbaycan ordusu ancaq o məqsədlə yerləşdirilmişdi ki, Azərbaycanın hüddudlarında ordusu olmayan erməni əhalisinin öz müqəddəratını təyin etmək istiqamətində iradəsini qırsın.

Ermənistan hökuməti Azərbaycanın yeni hökumətinə təklif edirdi ki, “öz ordu-

Nêçîrvan Barzanî pêşwazî li Femandarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan kir

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî ligel Femandarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan li Iraq û Sûriyê civiya û beha rûbirûbûna teror û metirsiyên DAIŞê û proseya çaksaziyê ya li Wezareta Pêşmerge kir.

Îro Pêncşemê 21ê Îlona 2023an, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî pêşwazî li Femandarê Giştî yê Hêzên

Hevpeymanan li Iraq û Sûriyê û şanda pê re kir.

Di civînê de pêşhatiyên herî dawî yên rûbirûbûna teror û metirsiyên DAIŞê li Iraq û Sûriyê, proseya çaksaziyê ya li Wezareta Pêşmerge û pêngavên herî dawî yên yekxistina hêzên Pêşmerge û giriftên li ber wê, hatin gotûbêj kirin.

Herwiha di hevdîtinê de her du aliyan tekezî li ser wê yekê kirin ku

him li Iraq û him li Sûriyê, divê hemû alî hevkar bin ji bo rêgirtina li serîhildana DAIŞê ku hîn jî gefeke rasteqîn e li ser asayîş û seqamgîriya navçeyê.

Li ser vê mijarê hevên bûne ku divê ewên ji destê DAIŞê têne rizgarkirin, an kampan bi cih dihêlin, ji bo vegera wan a nav civakê şiyandin ji wan re were kirin, herwiha ronahî xistin ser çawaniya rêgirtina li tundrewiyê.

Di beşeke din a civînê de her du aliyan amaje bi wê yekê kirin ku di proseya çaksazî û yekxistina Pêşmerge de tevî hinek pêşketin, kêşeyên cidî li ber proseyê hene û divê werin çareserkirin, li ser vê mijarê Nêçîrvan Barzanî pabendiya Herêma Kurdistanê bi berdewamiya karkirina ji bo serxistina proseyê û yekxistina Pêşmerge, dûpat kiriye.

Rewşa navçeyê bi giştî û çend mijarên din, mijarên din ên civînê bûn ku Konsulê Giştî yê Amerîkayê yê li Herêma Kurdistanê jî amade bû.

Nerina Azad

Partî û rêxistinên Kurdistanê ji bo tifaqeke netewî serdana hev dikin

Partî û rêxistinên Kurdistanê yên Bakurê Kurdistanê di çarçoveya lêgerîna tifaqeke netewî bo hilbijartinên şaredariyan serdana hev dikin û di serdanên de nêrîna derdikeve pêş ew e ku divê êdî li Bakurê Kurdistanê di hilbijartinan de helwesteke neteweyî û yekgirtî derbakeve holê.

Xebatên partî û rêxistinên Kurdistanê yên Bakurê Kurdistanê ji bo hilbijartinên şaredariyan dest pê dikin û bi vê boneyê partî û rêxistin bo wergirtina nêrînan serdana hev dikin. Di vê çarçoveyê de HAKPARê serdana Partiya Welatparêzên Kurdistan kir, PDK Bakur serdana HAKPARê kir û Partiya Demokrata Kurd jî li ger rayedarên HAKPARê û Hereketa Azadî hevdîtinêk pêk anî. Siyasetmedarên partiyên Kurdistanê balê dikêşin ku ew amade ne li ser xetek neteweyî û ji berjewendiyên şexsî dîr, di tifaqeke netewî de cih bigirin.

Serokê Partiya Welatparêzên Kurdistanê (PWK) Mustafa Ozçelîk ji K24ê re got: "Deriyê me ji hemû kesan ku li ser xeta neteweyî tevdiagerin re vekirîye. Me navê xwe

guhert û di rojên pêşiya me de civîna meclîsa partiya me heye û emê mijara tifaqan gotubêj bikin û emê bîrara xwe ragihînin."

Hilbijartinên şaredariyan de 31ê Adara 2024an de were li darxistin û siyasetmedarên Kurd dibêjin ji ber ku derfeta rêvebirina bajarên xwe dide kurdan hilbijartina şaredariyan girîng e û bo vê yekê jî divê têgihiştinek neteweyî di hilbijartinan de serbikeve.

Serokê Partiya Demokrat a Kurd Reşît Akici dibêje: "Hilbijart-

inên şaredariyan girîng in. Ji ber ku derfeta rêvebirina bajarên kurdan dide me. Ji bo vê yekê jî emê gelek xebatê bikin û biçin nava gel dakevin qadê, li gel welatiyan baxifin."

Partiya Maf û Azadiyan, Partiya Demokrata Kurd û Hereketa Azadî bîrara dane ku Tifaqa xwe ya hilbijartinên parlamentoyê di hilbijartinên şaredariyan de jî bidomînin û dixwazin PDK Bakur û Partiya Welatparêzên Kurdistanê jî tevî wê tifaqê bibin.

Nerina Azad

Mesrûr Barzanî: Hêvîdar im Yekîtiya Zanayên Ola Îslamê ya Kurdistanê di erkê xwe yê pîroz de berdewam be

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî bi boneya salvegera damezrandina Yekîtiya Zanayên Îslamê ya Kurdistanê

peyameke pîrozbayî belav kir û hêvî xwast ku ew bi erkê xwe yê pîroz berdewam be ji bo pêşxistina çanda miyanrewî û pêkvejiyana aştiyane di navbera pêkhatiyên cuda yên Kurdistanê de."

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî bi boneya salvegera damezrandina Yekîtiya Zanayên Îslamê ya Kurdistanê peyameke pîrozbayî belav kir û hêvî xwast ku ew bi erkê xwe yê pîroz berdewam be ji bo pêşxistina çanda miyanrewî û pêkvejiyana aştiyane di navbera pêkhatiyên cuda yên Kurdistanê de."

Serokwezîr Mesrûr Barzanî di peyama xwe de got: "Bi boneya 53 saliya damezrandina Yekîtiya Zanayên Ola Îslamê ya Kurdistanê, germtirîn pîrozbahiyên xwe pêşkêşî serok û endamên Buroya Cîbicîkar, Encûmena Navendî û hemû mamostayên olî yên Kurdistanê dikim û hêviya serkeftinê ji bo wan dixwazim."

Serokwezîr Mesrûr Barzanî dibêje: "Hêvîdar im Yekîtiya Zanayên Ola Îslamê ya Kurdistanê di erkê xwe yê pîroz di warê pêşxistina çanda miyanrewî û pêkvejiyana aştiyane di nav pêkhatiyên cuda yên Kurdistanê de, rûbirûbûna hizra tundrewî, parastina aştiya civakî û berevanîkirina pirsên netewî û mafên rewşa yên gelê Kurdistanê de berdewam be."

Nerina Azad

Sefîn Dizeyî û Brett McGurk li New Yorkê civiyan

Berpîrsê Fermangeha Pêwendiyên Derve yên Hikûmeta Herêma Kurdistanê Sefîn Dizeyî û Koordînatore Koşka Spî bo Karûbarên Rojhilata Navîn û Bakurê Efrîqayê Brett McGurk civiyan.

Roja Pêncşemê 21ê Îlona 2023an, Berpîrsê Fermangeha Pêwendiyên Derve yên Hikûmeta Herêma Kurdistanê Sefîn Dizeyî li ser hesabê xwe yê Xê (Twittera berê) ragihand, di çarçoveya civînên komeleya giştî ya Neteweyên Yekgirtî de bi Koordînatore Koşka Spî bo Karûbarên Rojhilata Navîn û Bakurê Efrîqayê Brett McGurk hevdîtin encam daye.

Sefîn Dizeyî diyar kir: "Me spasî û pêzanîna xwe ji bo piştevanîyên Amerîkayê bo Hikûmeta Herêma Kurdistanê û hevkarîyên wan ên berdewam ên ligel Bexdayê nîşan da."

Herwiha di civînê de Nûnera Hikûmeta Herêma Kurdistanê ya li Amerîkayê Terîfe Ezîz jî amade bûye. Berpîrsê Fermangeha Pêwendiyên Derve yên Hikûmeta Herêma Kurdistanê nûnertiya Hikûmeta Herêma Kurdistanê dike di şanda bilind a Iraqê de ku beşdarî civînên xula 78emîn a komeleya giştî ya Neteweyên Yekgirtî dike, ku niha li New Yorkê birêve diçe.

Nerina Azad

KURDISTAN

Ez kurim, Agrî dayka min.
Hemêz bike, xweyîke min.
Dest pê bike şayêke min. KURDISTAN.
Ez nebûme li wan erdan.
Hêlûna şêra û merdan.

Kal, bava ji kula, derdan.
Her demê ji te xebirdan.
Kurdistanam, ah Kurdistan.
Dunya zane, pîr qîmetî.
Mêvanhezî, bi hermetî.

Cîhanê da tu cinetî.
Te Agirî yê, ber û bistan.
Kurdistanam, ah Kurdistan
Ez tême bi mil û desan.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Ji zilmê ye, kurd sirgûne.
Serhed nabin hatin çûne.
Ji hesreta dil bû xûne.
Jiyana me bû zivistan.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Zozanê te çiya banî.
Temaşe ne çem û kanî.
Bêhna gulên te biyanî.
Şên kirine erd û esman.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Van hesreta ça ez kuştim.
Helandime qet nehîştim.
Qarê neyar ez birîştim.

Dil dibêje van helbestan.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Eva Qerse, Qaqizmane.
Meskenê min serhed Wane.
Bav, kalê min li wir mane..
Derbaz bûne sal û zeman.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Xem xiyala ku ez birim.
Wî çaxî ji te ne dûrim.
Cî bide ku ez dimirim.
Li hemêza te bidim can.
Kurdistanam, ah Kurdistan.

Helbestvan.

Evdille İbrahim Şemoyî.

Sûdanî: Pêwendiyên me yên bi Amerîkayê re divê ne tenê di asta ewlehiyê de bin

Serokwezîrê Îraqê ragihand ku pêwendiyên Îraq û Amerîkayê divê tenê bi ewlehiyê ve neyê sîordarkirin û ew dê aloziyên ku kompanyayên Amerîkî yên li Îraqê rastî wan tînin çareser bikin.

Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî di çarçoveya 78emîn civîna Civata Giştî ya Neteweyên Yekbûyî de li New Yorkê, bi Odeya Bazirganiyê ya Amerîkayê, karsaz û nûnerên kompanyayên Amerîkî re civiya.

“Ji bo çareseriyê em dê gavên pêwîst bavêjin”

Sûdanî diyar kir ku ew dixwazin bi Amerîkayê re pêwendiyên bazirganî û aborî pêş bixin û got:

“Em naxwazin ku pêwendiyên di navbera Îraq û Amerîkayê de tenê bi aliyê ewlehiyê ve sîordar bin.

Em dixwazin ku kompanyayên Amerîkî yên ku li Îraqê dixebitin, me ji pirsgrêkên ku ew rû bi rû dimînin agahdar bikin.

Di vê çarçoveyê de ji bo çareseriyê em dê gavên pêwîst bavêjin.”

Sûdanî diyar kir ku piştî gera pêncem a projeyên gazê yên bi kompanyaya Total Energies a Fransî, ya Îmarata Erebî û kompanyayên Çînî dest pê kir, dê di nava 2-3 salan de rêbazên şaş ên li ser îsrafa gaze bîr rawestandin.

Sûdanî diyar kir ku li Îraqê li 11 qadên xaza xwezayî yên li parêzgehên Enbar, Mûsil û Necefê xebat tînin kirin.

“Em dê di sîstema bacê û gumrikê de reforman bikin”

Sûdanî destnîşan kir ku ew dê bi tedbîrên qanûnî li dijî gendeliyê têbikoşe û ji bo pêkanîna van gavan ew xwedî îradeya pêwîst in û got:

“Em dê kompanyayan li hemberî şantaj û xebatên burokratik bêparastin nehêlin.

Em dê di sîstema bacê û gumrikê de reforman bikin.”

Sûdanî diyar kir ku ew li ser “projeya derbasbûna bazirganiya elektronîkî” dixebitin û anî ziman: “Niha ji bo amadekirina projeyasayêke reforma aboriyê ya ku kêmasiyên qanûnan ji holê rabike xebat tê kirin.”

Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî herwiha anî ziman: “Îraq bi saya pêwendiyên bi Banka Rezerva Federal û Xezîneya Amerîkayê re, me di çaksazîya darayî û bankî de pêşkeftinên mezin bi dest xistiye.”

Sûdanî da zanîn ku Îraqê bi Îmarat, Çîn û kompanyayên xwecihî re li ser enerjîya rojê girêbest îmze kiriye û bi Totalê re girêbesta hilberîna enerjîya rojê ya 1000 megawattî jî îmze kiriye.

Rûdaw

Serokwezîr Mesrûr Barzanî pêşwazî li Fermandarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan kir

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî di civîna ligel Fermandarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan a li Iraq û Sûriyê de tekezî li girîngiya berdwambûn û bilezkirina proseya û pabendbûna bi cîbicîkirina karnameya Kabîneya Nehem di warê rêxistin û yekxistina Pêşmerge û dîrxistina wezaretê ji her destwerdaneke hizbî û berjewendiyên takekesî kiriye.

Roja Pêncşemê 21ê Îlona 2023an, Serokwezîr Mesrûr Barzanî pêşwazî li Fermandarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan li Iraq û Sûriyê û şanda pê re kir.

Di civînê de ku Konsulê Giştî yê Amerîka yê li Herêma Kurdistanê jî amade bû, pêşhat û guherînên herî dawî yên Herêma Kurdistanê û Iraq û Sûriyê hatin gotûbêj kirin.

Mijara sereke ya civînê, li ser gotûbêj kirina derbarê proseya çaksaziyê li Wezareta Pêşmerge û pêngavên yekxistina hêzên Pêşmerge û rêxistina pêkhatiyên wê bû. Li ser vê mijarê, Serokwezîr tekezî li girîngiya berdwambûn û bilezkirina

proseyê û pabendbûna bi cîbicîkirina karnameya Kabîneya Nehem di warê rêxistin yekxistina Pêşmerge û dîrxistina wezaretê ji her destwerdaneke hizbî û berjewendiyên takekesî kiriye.

Herwiha amaje bi wan îdiayan kir ku goya kêşe di çaksaziyên Wezareta Pêşmerge de heye û got, divê destwerdana şexsî û hizbî ji wezaretê werin dîrxistin û rêgirî li hewlên Serokwezîr neyê kirin di

danîna wezîrekî de ku şiyana cîbicîkirina karnameya hikûmetê hebe.

Di beşeke din a civînê de li ser rewşa Sûriyê û bi taybetî aloziyên devera Dêrezorê û rojhilatê wî welatî, danûstandina fikr û ramanan hat kirin û her du alî hevnefîn bûn li ser girîngiya parastina asayîş û aştiya civakî û tebayiya navbera Kurd û Ereb û pêkhatiyên navçeyê. **Nerina Azad**

Divê her kes li cîhanê bigihin mafên xwe

Serokê Amerîkayê Joe Biden di 78emîn Civîna Komeleya Giştî ya Neteweyên Yekgirtî de li New Yorkê ragihand, piştî pênc salan ji şerê navbera Amerîka û Vîyetnamê, ku cihê pirsyarê ye ew hemû şer û ceng û rijandina xwînê ji bo çi? Biryar dane ku dest bi aştiyê bigrin û pêngavên mezin ji bo alîkariya aştiyê biavêjin.

Serokê Amerîkayê destnîşan kir, pêwîstiya dîrokê bi serkirdeyên dîktator tune ye, pêwîstî bi serkirdeyên

zîrek û bi moral heye. Joe Biden diyar kir, dibe ku dijminatî û neyartî hebe, lê belê dibe hevbeşî jî di vê navberê de hebe, bi wê wateyê ku dikarin astengî werin çareserkirin û birînen şer û ceng werin cebirandin.

Biden diyar kir ku di vê serdemê de pêwîstiya hemû cîhanê bi hev heye, ji bo vê mebestê jî divê her kes xwe ji şer û aloziyê dûr bixin, da ku zarok rûbirûyî birçîtî û eş û janê nebin.

Serokê Amerîkayê tekezî li ser wê yekê kir ku di sedsala bîst û yekem de divê her kes li cîhanê bigihin mafên xwe û got, sîstema navdewletî jî divê deng û neteweyên nû li xwe bigre. **rojevakurd.com**

PDK-S: Ji ber siyaseta û kiryarên PYDê rewşa aborî û ewlehiyê têk çûye

Partiya Demokrat a Kurdistanê li Sûriyê (PDK-S) di daxuyaniyekê de ragihand, “Têkçûna rewşa aborî û ewlehiyê û siyaseta û kiryarên rêveberiya PYDê de, ciwanên Kurd neçar dike ku koçber bibin.”

Polîturoya PDK-Sê roja 17ê Îlonê civiya û tê de rewşa giştî, rewşa siyasî ya Sûriyê û pêşhatên dawîyê yên li Rojavayê Kurdistanê û Sûriyê gotûbêj kir û derbarê naveroka civînê de jî duhî daxuyaniyek belav kir.

PDK-Sê di daxuyaniya xwe ragihand, “ji encama rewşa xirap a aboriyê, bilindkirina nirxê sotemeniyê, ligel têkçûna rewşa ewlehiyê û siyaseta û kiryarên PYDê yên li dijî endam û alîgirên ENKSê û revandina wan, ji bilî diyardêya bikaranîna madeyên hişbir, zêdebûna tawanan û revandina ciwanan bi zorê bo leşkeriya neçarî, fişareke mezin xistiye ser nîfşê ciwanan ku neçar dibin ji cih û warê xwe koçber bibin.”

Di beşeke din a civînê de behsa rewşa opozisyona Sûriyê hate kirin û PDK-Sê dît ku karê opozîsyonê di bin asta pêwîst de ye, ku pêwîstî bi

pêdaçûn û lêvegereke rexneyî ya berferê ji gotar, reftar û kiryarên wê re heye, ji bo rastkirina şaştiyan û ji bo rê li ber tawan û binpêkirinên li herêmên Efrîn, Serê Kaniyê û Girê Spî bê girtin, ji bo sivikkirina eş û azarên welatiyan û başkirina pêwîstî û pêdiviyên wan.

Di vê derbarê de, PDK-Sê pêşwazî li biryara Wezareta Xezîneya Amerîkayê ya sizakirina hinek aliyên

grûpên çekdaran kir û got, divê ji bo wan bibe dersek û ji bo reftar û kiryarên xwe biguhêrin û herwiha pêwîst e hikûmeta demkî û îtîlaf bi cidî li ser sizayên Amerîkayê rawestin û hemû kêşeyan çareser bikin.

Her di vê derbarê de PDK-Sê daxwaz kir ku divê cezayên herî giran li tawankarên tawana kuştina 4 şehîdên şeva Newrozê li Cindirêse werin birîn. **Nerina Azad**

Qûbad Talebanî li ser êrişa balafirgeha li Silêmaniyê bersiva daxuyaniya Tirkîyeyê da

Qûbad Talebanî îdiaya Wezareta Karên Derve ya Tirkîyeyê ya ku gotibû, Yekîneya Dijî Terorê û endamên YPGyê li Balafirgeha Erbetê ya Silêmaniyê bi hev re per-

Yekîneya Dijî Terorê yên Kurdistanê kiriye armanc.

Talebanî tekez kir ku ev hêz pêkhatyêke fermî ye û 20 sal in di şerê li dijî terorê de hevpeymanê

Terorê bûn.

Ji xeynî wan tu hêzeke din li balafirgehê nebû.

Talebanî ji Hikûmeta Îraqê, Hêzên Hevpeyman û Yekîtiya Ewropayê xwest ku serweriya Îraqê biparêzin û rê li dubarebûna van êrişan bigirin.

Çi bûbû?

Roja duşemê danê êvarê demjimêr derdora 16:45an dronekê, balafirgeha li navçeya Erbetê ya Silêmaniyê ya Herêma Kurdistanê bombabaran kir.

Di bombabaranê de 3 endamên Yekîneya Dijî Terorê ya Pêşmergeyan şehîd ketibûn û 3 Pêşmerge jî birîndar bûbûn.

Di dema ku bertekên Herêma Kurdistan û Îraqê yên li ser êrişê berdewam dikirin Berdevkê Fermandehiya Hêzên Çekdar ên Îraqê Yahya Resûl ragihand ku êriş bi dronên ku ji Tirkîyeyê derbasî esmanê Îraqê bûne hatiye kirin.

Wezareta Karên Derve ya Tirkîyeyê ragihandibû:

"Hat zanîn ku di dema teqîna li balafirgeha Silêmaniyê de endamên Yekîneya Dijî Terorê ya YNKyê bi endamên PKK/YPGyê re perwerde didît."

Nerina Azad

werde didîtin, red kir.

Cîgirê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Qûbad Talebanî li Hewlêra paytext bi şandeyeke Yekîtiya Ewropayê re civiya.

Qûbad Talebanî diyar kir ew hêvî dikin ku êrişa li ser Balafirgeha Erbetê dubare nebe.

Talebanî diyar kir ku ev êriş rûdaneke metirsîdare û hêzên

sereke yê Hêzên Hevpeyman e.

"Ji xeynî wan tu hêzeke din li balafirgehê nebû"

Talebanî amaje bi wê yekê jî kir ku ew bi tundî behaneyên êrişê red dike û got:

"Kesên ku di êrişê de şehîd ketine û birîndar bûne, Pêşmergeyên qehreman ên Kurdistanê û endamên Yekîneya Dijî

Heseke: Di navbera artêşa Sûriyeyê û Hêzên Parastina Niştîmanî de çi diqewime?

Li navenda bajarê Heseke yê Rojavayê Kurdistanê di navbera artêşa Sûriyeyê û milîsên Parastina Niştîmanî de şer derket.

Li devera Çargoşeya Ewlehiyê ya Hikûmeta Sûriyeyê di navbera artêşa Sûriyeyê û milîsên Parastina Niştîmanî de şer û pevçûn derket.

Hikûmeta Sûriyeyê fermandarê Parastina Niştîmanî ya Heseke Ebdulqadir Hemo erka wî dûr xistibû.

Piştî ku Ebdulqadir Hemo pabendî biryara hikûmeta Sûriyê nebû, hêzên hikûmeta Sûriyeyê Hemo û hejmarek çekdarên wî li taxa Mihete dorpêç kiribû û dest bi êrişê kiribû.

Li gorî dûmenan hêzên Hikûmeta Sûriyeyê di nav de jî tank hene çekên giran bi kar tîne.

Fermandarê Parastina Niştîmanî ya Heseke Ebdulqadir Hemo ku wek Ebû Ehmed el-Huseynî jî tê naskirin di sala 1979an de jidayik bûye. Ebdulqadir Hemo ji eşîra Şerabîyan a Erebe û wekî kesekî nêzîkî Îranê tê naskirin.

Hemo Tebaxa 2023yan ji ber nakokiya bi eşîra Cibûr re ji kar hatibû dûrxistin.

"Piştî wî şerî xelkê ku li wê derê

niştêcih bû ji wê derê derket"

Silêman Şêxo ji nêzîkî cihê şer

Demokratîk (HSD) de ye.

Lê Çargoşeya Ewlehiyê ku

behsa hurgiliyên şer û pevçûnan kir û got:

"Duh ji 12:00ê şevê ve di navbera artêşa Hikûmeta Sûriyeyê û milîsên Parastina Niştîmanî de li Çargoşeya Ewlehiyê şerekî dest pê kir û heta saet 10:00ê vê sibehê berdewam kir.

Tiştê ku em dizanin piştî wî şerî xelkê ku li wê derê niştêcih bû bar kir û ji wê derê derket."

Piraniya bajarê Heseke bi bin kontrola Hêzên Sûriyeya

baregehên parêzgar, dezgehên ewlehiyê û hemû saziyên kargêrî yên Hikûmeta Sûriyeyê lê ne, di bin destê hêzên Sûriyeyê û milîsên Parastina Niştîmanî de ne.

Ji ber ku her du alî di şer de tank û top bi kar anîne, çend top li malên sivilan ketine. Çavkaniyekê jî bajarê Heseke ji Rûdawê re got, topek li mala welatiyên bi navê Omer Şêxmûs a li taxa Salihîyeyê ketiye lê tenê ziyaneke madî çêbûye.

Nerina Azad

Li Rojavayê Kurdistanê grev li dijî zêdekirina nîrxê mazotê berdewam in

Nerazîbûn û xwepêşandanên xelkê navçeyên cuda ên Rojavayê Kurdistanê li dijî biryara zêdekirina nîrxê sotemeniyê ji aliyê Rêveberiya Xweser ve di roja xwe çaremîn de berdewam in. Îro 21ê Îlona 2023an, li bakarê Qamişlo û Amûdê welatî ji bo nîşandana nerazîbûna xwe daketin kolanan û daxwaz ji Rêve-

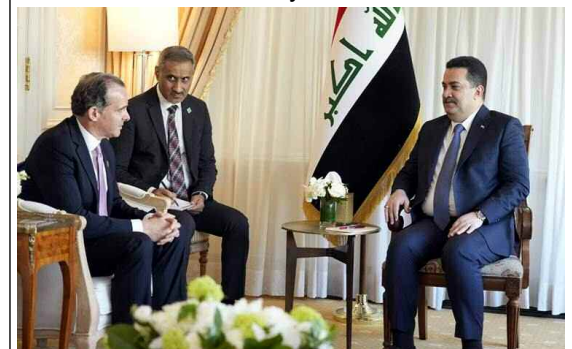
beriya Xweser kirin ku ji biryara xwe ya bilindkirina nîrxê sotemeniyê vegere. Zêdekirina nîrxê mazotê li Rojavayê Kurdistanê ji aliyê Rêveberiya Xweser ve, bû sedema nerazîbûneke giştî ya berfireh li bajar û navçeyên yên Rojavayê Kurdistanê û xelkê dest grev û xwepêşandanên aştîyane kirine.

Buhayê lîtreyeke mazotê ya ku ji bo wesayîtan ku bi kartên taybet tê firotan ji 545 lîreyên Sûrî bo 2300 lîreyan hat bilindkirin ku her deh rojan carekê mafê her wesayitekê 50 lître yê dagire. Di heman demê de nîrxê mazota li bazara reş ji 1700 lîreyê, derket 4600 lîreyên Sûrî.

Nerina Azad

Amerîka: Divê di demeke herî nêzik de xeta boriya Îraq-Tirkîyeyê bê vekirin

Brett McGurk û Amos Hochstein pêşwazî li rêkeftinên vî dawiyê yên navbera Hikûmeta Îraqê û Hikûmeta Herêma Kurdistanê yên derbarê terxankirina budceya mehane kir.

Herwiha Brett McGurk û Amos Hochstein tekezî li ser wê yekê kirin ku xeta boriya navbera Îraq û Tirkîyeyê di demeke herî nêzik de cardin bê vekirin.

Cîgirê Alîkarê Wezîrê Serokê Amerîkayê û Koordînatore Koş Spî yê ji bo Rojhilata Navîn û Bakurê Efrîqayê Brett McGurk û Şêwirmendê Bilind ê Serokê Amerîkayê yê ji bo enerjî û veberhênanê Amos Hochstein li New Yorkê bi Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî re civiyan.

Koşka Spî di derbarê civînê de daxuyaniyek belav kir.

Li gorî daxuyaniyê, Brett McGurk û Amos Hochstein diyar kirine ku ew pêşwaziyê li rêkeftina di navbera Hikûmeta Îraqê û Hikûmeta Herêma Kurdistanê ya derbarê budceyê de dikin.

Herwiha Herwiha Brett McGurk û Amos Hochstein tekezî li ser wê yekê kirin ku xeta boriya navbera Îraq û Tirkîyeyê di demeke herî nêzik de cardin bê vekirin.

Li aliyê din ofîsa Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî jî li ser civînê daxuyaniyek da.

Di daxuyaniyê de hat ragihandin ku her du alîyan pêşxistina peywendiyên Îraq û Amerîkayê di warên cuda de li gorî berjewendiyên her du welatan gotûbêj kiriye.

Herwiha Sûdanî derbarê têkoşîna Hêzên Ewlehiyê ya Îraqê yên li dijî DAÎŞê de jî agahî daye şandeya Amerîkayê.

Dadgeha Navbeynkariyê ya Parîsê li ser serlêdana Îraqê, Adara 2023yan 1,5 milyar dolar ceza dabû Tirkîyeyê.

Piştî vî biryarê Tirkîyeyê 25ê Adarê xeta boriya petrolê ya Ceyhanê girt û hinartina petrolê rawestandibû.

Hikûmeta Federal a Îraqê îdia dike ku kompaniya dewletê SOMO tekane saziya fermî ye ku dikare petrolê bi rêya Ceyhanê hinarde bike.

Heta niha ji bo hinartina petrolê di navbera Îraq û Tirkîyeyê de cend hevdîtin hatibin kirin jî ti encamek jê derneketiye.

Rûdaw

Hêzên Tirkîyeyê 3 gundên Minbicê topbaran kirin

Hêzên Tirkîyeyê û grûpên çekdar ên mixalefeta Sûriyeyê 3 gundên Minbicê, topbaran kirin.

Ew gund di bin kontrola Hêzên Sûriyeya Demokratîk (HSD) û Rêveberiya Xweser a Rojavayê Kurdistanê de ne.

Navenda Ragihandinê ya Encûmena Leşkerî ya Minbicê ragihand ku şevê din, hêzên Tirkîyeyê û çekdarên mixalefeta Sûriyeyê li navçeya Mertalê Firatê 3 gundên Minbicê topbaran kirine. Li gorî daxuyaniya Navenda Ragihandê, her sê gundên el Seyade, Um Edese û el Dendeniyê bi topên hawînê hatine armanckirin. Encûmena Leşkerî ya Minbicê da zanîn ku di topbaranê de, zêrê gihîştîye mal û milkê sivilan.

Nerina Azad

Mûsa Anter 31 sal berê wek îro hat qetilkirin

Di ser qetilkirina rojnamevan, rewşenbîr û nivîskarê Kurd Musa Anter (Apê Musa) re 31 sal derbas bûn. Mûsa Anter di 20ê Îlona 1992an de li Amedê hat qetilkirin. Kuji û qesas nehatin dîtin û dosyaya qetlîamê par bi hinceta demborîyê hat betalkirin.

Mûsa Anter di sala 1920an de li gundê Zivingê girêdayî Nisêbîna navçeya Mêrdînê di nava şert û mercên nebaş de hatiye dinyê. Bavê wî hê zarok bû mir. Navê bavê wî Anter bû navê malbata paşê. Bi diya xwe re mezin bû. Dibistana seretayî li Mêrdînê li dibistana şevînî xwend. Ev dibistanên nû yên şevînî ji bo baştir piştgirîkirina zarokên ku di şert û mercên xerab de mezin bûn tedbîrek nû bû. Dibistana navîn û amadeyî li Edeneşê xwend û heta sala 1941 li wir ma. Mûsa Anter piştî ji aliyê dewletê ve bi çend xwendekarên bijarte re şandin dibistana şevînî ya Stenbolê. Di dema xwendina xwe ya felsefeyê de gelek xwendekarên Kurd nas dike. Di nav wan de sekretêrê giştî yê Partiya Karkerên Tirkîyê Tarık Ziya Ekinci, damezrînerê Partiya Türkiye Milli (Partiya Netewî ya Tirkîyê) Yusuf Azizoglu û damezrînerê Partiya Demokrat a Kurdistanê-Tirkîyê Faik Bucak jî hebûn. Paşê ji felsefeyê derbasî hîqûqê bû. Di 11ê Kanûna 1944an de bi keça karsazê mezin Abdurrahim Zapsu re zewicî û du kur û keçek wî çêbû. Xebatên wî yên siyasî li zanîngehê dest pê kir. Ew ji bûyerên derveyî îlhama xwe girt. Di salên 1950î de ji Yêrêvanê û Qahîreyê weşanên radyoyê bi Kurdî hebûn. Lê ji bo Musa Anter a girîngtir şoreşa 1958an a Iraqê û vegera Mistefa Barzanî ji sirgûniya Sovyetê bû.

Anter bû edîtorê çend kovarên ku li ser pirsgrêka Kurd diaxivîn, di nav wan de Îleri Yurt li Amedê. Îleri Yurt kovara yekemîn bû ku bi dehan salan li ser Kurdan rawestiya. Ji ber nivîsên wî yên di rojnameya Îleri Yurt de gelek caran lêpirsîn li ser wî hat kirin. Weşana helbesta Qimil a ku bi Kurdî hat weşandin, bi taybet bala hêzên hîqûqê kişand. Çapemeniya dewletê weşandina helbesta bi Kurdî rexne kir. Lê belê di dema dozê de ji aliyê tevgera Kurd ve gelek sempatî û piştevanî bi dest xist. Di dema dozê de sempatîzan li derveyê dadgehê kom bûn û piştgirî dan wî. Di 17ê Kanûna Pêşîn a 1959an de tevî 48 kesên din hat girtin. Di destpêkê de her 49 girtî bi darvekirinê re rû bi rû man. Lê ji ber metirsiya îhtîmala xwepêşandanên ji derve, şeş mehan di girtîgehê de man. Ev pêvajoya 49an bû sedem ku raya giştî ya li ser pirsê Kurd bilind bike. Mûsa Anter di girtîgehê de pirtûka xwe ya yekem bi navê Bîrîna Reş nivîsî. Di sala 1961/62an de kovara bi zimanê Kurdî û Tirkî Dicle-Firat li Stenbolê derdix. Di sala 1960an de tevî li Partiya Karkerên Tirkîyê dibe. Diviyabû di hilbijartinên sala 1965an de bibe namzed, lê ji ber tengasiyên aborî Mûsa Anter nekarî bibe namzet. Di sala 1971ê de dîsa tê girtin û di zindana leşkerî ya Diyarbekirê de dimîne. Di sala 1976an de vedigere gundê xwe û heta sala 1989an li wir dijî. Di sala 1979an de Anter dîsa tê girtin. Di dawiyê de vegeriya Stenbolê û jdi kovarên Kurdî yên wek Welat, Ülke (Niştiman), Özgür Gündem (Rojava Azad) û Özgür Ülke (Niştimanê Azad) de nivîsî. Li Stenbolê hev-sazkarê HEP ya alîgirê Kurdan, pêşengê DTP û Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê bû.

Di sala 1991ê de Anter di filmê Mem û Zîn de cîh girt, ku piştî rakirina qedexeya zimanê Kurdî li Tirkîyê yek ji yekemîn filmên Kurdî ye. Di 20ê Îlona 1992an de li Amedê ji otelê hatiye derxistin û tê gulebarankirin.

Hinekî ji pirtûkên Mûsa Anter ev in
Bîrîna Reş, 1959, Weşanên Ararat.
Ferhenga Kurdî (Ferhenga Kurdî) – Stenbol, 1967

Bîranînên Min, Cild 1 – Stenbol, 1991
Bîranînên Min, Cild 2 – Stenbol, 1992
Çinara Min (Dara Çinarê Min) – Stenbol, 1999

Qubad Talebanî: Ji bo qedexekirina êrişan divê gavên rastî bîn avêtin

Îro pêncşem 21.09.2023 li bajarê Hewlêrê, Qubad Talebanî Cîgirê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê pêşwaziya şandekê pilebilind a leşkerî ya Amerîkî bi serokatiya Fermanîdarê Giştî yê Hêzên Hevpeymanan li Êraq û Sûriyê General Faul kir. û pirsê çak-saziyan li wezareta pêşmerge û bûyera êrişê li ser hêzên dijî terorîstan li firokexaneya Erbetê gotûbêj kirin.

Di hevdîtinê de ku bi amadebûna Mark Straw Konsulê Giştî yê Amerîka li Herêma Kurdistanê û Bextiyar Mihemed Sekreterê Giştî yê Wezareta Pêşmerge hat lidarxistin, rewşa ewlekariya navçeyê hate gotûbêj kirin û her du alî li ser wê yekê rêkeftin ku rewşa asayîşa herêmê bi giştî aloze û divê hemahengîya asayîşê di navbera hêzên hevpeyman û hêzên pêşmerge da bê zêde kirin û hêzên Êraqî jî tekîd li ser helbijartina wezîrekî bi wekalet bo pêşmerge kirin, daku hemahengî di navbera wan hêzan da bê kirin, ji bo xebata hevbeş û rûbirûbûna metirsiyan.

Her du alî li ser pirsê çaksaziyên di Wezareta Pêşmerge de jî gotûbêj kirin û di vê çarçoveyê de Cîgirê Serokwezîr amaje bi wê yekê kir ku, ji ber nebûna Wezîrê Pêşmerge, proseya çaksaziyê li gorî pêwîstiya

xwe birêve naçe, ji ber wê jî ew ji aliyê xwe ve namzedek ji bo wergirtina posta bi wekalet a wezîrê

Di vê derbarê de Cîgirê Serokwezîr got: Di heyama 2 dehsalên derbasbûyî de hêzên Dije

pêşmerge pêşkêş kir û hêvî xwest proseya cîbicîkirina erkên xwe bileztir bike, daku pêngavên cîbicîkirinê pêş bikevin.

Di beşeke din ya vê hevdîtinê de, êrişê li dijî hêzên Dije Terorê li Firokexaneya Erbetê hat gotûbêj kirin û şanda leşkerî ya Amerîkayê bi boneya şehîdbûna 3 pêşmergeyan sersaxî û hevxiyê xwe pêşkêşî Qubad Talebanî û hêzên Dije Terorê kir û hêviya başbûnê ji birîndaran re dixwazin.

Terorê hevpeymanê sereke yê hêzên hevpeyman di şerê dijî terorîstan de li deverê de bûye û dubare kirina van êrişan metirsiyeke cidî li ser ewlekariyê û aramî li Êraq û navçeyê bi giştî çêdike, ji ber wê jî divê hikûmeta Êraqê hêzên hevpeyman û welatên dost helwestên cidî werbigirin û bikevin tevgerê û ji bo rêgirtina li dîbarebûna van êrişan û parastina serweriya Êraq û Herêma Kurdistanê, gavên rasteqîn bîn avêtin. ”

PUKMEDIA

Ebdûlazîz Qasim: Asoyên Serhildana Siwêda

Bi dîtina min, ku wê çarenivîsa serhildana xelkê Siwêda ber bi encamên baş bibe ji bo dîtina çareseriyê erênî bo krîza Sûriyê û herwiha bo dabînkirina mafên neteweyî yên netewe û nijadên cuda cuda yên Sûriyê

Wekî herkes dizanî ku Sûriya her ji sala 2011an ve û heta niha di qeyranek siyasî û mirovî ya xirab de derbas dibe, ku bi egera wê niha Sûriya ketiye di gelek qeyran û astengiyên mezin de, bi taybetî qeyrana aborî û bargiraniya wê li ser jiyana xelkê Sûriyê bi giştî û bi awayekî taybet li ser jiyara

xelkê deverên di bin kontrola rêjîmê de, ku li vê dawiyê rewşa aborî bi carekî têkçûye digel bilindbûna nîrxê dolar li hember lêreya Sûrî, bi awayekî dikarin bêjin ku xwepêşandanên vê dawiyê li hindek navçeyên Sûriyê bi taybetî li Siwêda wekî bersivdanek li ser biryara rêjîmê hatin, ew biryara 16'ê Tebaxê de ji aliyê hikûmetê hatî pejiwandin, bi bilindkirina nîrxê kelûpelên xwarinê û nîrxê sûtemeniyê bi rêja sedî 200, li hember zêdekirina mûcêyan sedî 100, ku ev biryar bû sedemê nerazîbûna xelkê Sûriyê bi taybetî li deverên di bin kontrola rêjîmê de, ku hinek xwepêşandanên girsayî li vê dawiyê li çend parêzgehên Sûriyê hatin lidarxistin, bi taybetî li Parêzgeha Siwêda, Navenda serekî ya (Dirziyên Sûriyê) ku ev nêzîkî heyvekî heye, xwepêşandên girsayî bi awayekî rojane li vê parêzgehê li başûrê Sûriyê tene lidarxistin, bi bilindkirina alayên Dirziyan û sloganên li dijî rêjîma Şamê, ku serhildana xelkê Siwêda bi qonaxeke nû li gorî hindek çavdêrên siyasî tê bi navûnîşan kirin, nemaze ku xelkê Siwêda her ji dûzde salan ve bi awayekî giştî tevî xwepêşandanên li dijî rêjîma Şamê nebûne, bi sedema dirûşm û sloganên îslamî û mezhebî yên vê (şoreşê), herwisa bi dîtina min bi sedema nakokiyên mezin yên civakî û olî di navbera Dirziyan û xelkê parêzgeha Dera û eşîretên (Bedû) yên ereban de, ku car car ji aliyê eşîretên ereban yên (Bedû) û rêxistina DAIŞ ya terorîst ve, hinek êrîş û kiryarên kuştin, revandin, talan û diziyê li dijî xelkê Siwêda hatine pêkanîn.

Rêber û rûspiyên olî û civakî yên Dirziyan, di heyamê dûzde salên borî de, bi hestiyarî û berpirsariyek mezin serederî digel qeyeana Sûriyê kirin, dîr ji bazarganiyê li ser doza mîletê xwe, berovajî serkirdeyên partiyên kurdî yên Rojavayê Kurdistanê!

Xwepêşandanên Siwêda, tevî bilindkirina sloganên li dijî rêjîma Şamê û rakirina wêne û peykerên Bişar Esed û Bavê wî li ser sera û avahiyên hikûmetê û li meydana û kolanên Siwêda û daxwaza bicîhkirina biryara Encûmena Ewlehiya Neteweyên Yekgirtî 2254, her wisa jî dikarin bêjin ku Serhildana Siwêda hindek taybetmendiyên xwe hene, ji wan bilindkirina Ala Dirziyan ya rengeng û sloganên piştevanîyê bo gelê kurd li Efrîn û Serê Kaniyê, ku ji aliyê xwepêşanderan car sloganên wisa yên dilsoziyê bi Gelê Kurd ji aliyê xwepêşanderên Siwêda ve tene bilindkirin.

Bi dîtina min, ku wê çarenivîsa serhildana xelkê Siwêda ber bi encamên baş bibe ji bo dîtina çareseriyê erênî bo krîza Sûriyê û herwiha bo dabînkirina mafên neteweyî yên netewe û nijadên cuda cuda yên Sûriyê, ku (Serhildana Siwêda) wê wek (şoreşa Sûriyê) nayê dizîn, ku hîç aliyekî navxweyî wekî (opozîsyona sûrî ya bazirgan) û herwisa her aliyekî derekî nikaribe vê berê vê Serhildanê biguherîne ber armancên li dijî berjewendiya Xelkê Sûriyê de, lewra bi dîtina min, ku encamên vê serhildanê dê bi awayekî erênî bikevin di xizmeta tevaya gelê Sûriyê de û bi taybetî di berjewendiya kêmatiyên neteweyî û olî de, dê asoyên baştir peyda bike bo ku Sûriya ber bi dewletekî federal û ne navendî bibe.

Mîletê kurd jî dikare wane bigire ji serhildana xelkê Siwêda, nemaze ku tîkiliyên dîrokî yên baş hene di navbera Dirzî û Kurdan de, nemaze ku li gorî lêkolînên dîrokî yên hindek dîroknivîs û lêkoleran, ku tîkiliyek dîrokî bihêz di navbera Kurd û Dirziyan de heye, her wekî dîroknivîsê kurd Dr. Mehdî Kakayî ku tekeziyê li ser hebûna tîkiliyek olî jî di navbera Dirziyan û Kurden Yarişanî de dike, tevî tîkiliyên siyasî yên di navbera rêberê Dirziyên Lubnanê Kemal Canpolat (1917-1977) û piraniya Partiyên Kurdî de, ku niha kurê wî rêzdar Welîd Canpolat bi heman awayî tîkiliyên xwe yên bihêz ligel piraniya partiyên kurdî û Hikûmeta Herêma Kurdistanê hene û li gorî jêderên dîrokî ku Dirzî yan bi erebî (Dirûz) zêdetir ji hezar salî ji Kurdistanê hatine başûrê Sûriyê, Lubnan, Îsraîl û Jordan (Ordinê), ku piraniya wan li başûrê Sûriyê dijîn bi taybetî li herdu navçeyên Colan (Parêzgeha Qonêtra) û Horanê (Parêzgeha Siwêda), li gorî amaran, ku hejmara Dirziyên Sûriyê nêzîkî sedî 3.2 ji xelkê tê texmînkirin, yanî di navbera 700 hezar û 800 hezar kesî de ye, hin çavkaniyên din amaje dikin ku hejmara wan nêzîkî milyonek kes be, ku Parêzgeha Siwêda li serdemê desthilatdariya Fransa li ser Sûriyê xwedî statoyek outonomî serbixwe bû bi navê (Dewleta Cebel Dirûz) angî (Dewleta Çiyayê Dirziyan), ji sala 1921 heta 1936an)).

Nerina Azad

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Aa

av

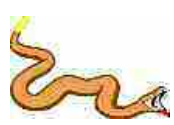
Ev çîye? Ev **a**ve.
Bu nêdir? Bu sudur.
Что это? Это вода.
What is it? It is water.

dir**a**n

Ev çîye? Ev dir**a**ne.
Bu nêdir? Bu dişdir.
Что это? Это зуб.
What is it? It is a tooth.

ag**i**r

Ev çîye? Ev **a**gire.
Bu nêdir? Bu oddur.
Что это? Это огонь..
What is it? It is fire.

mar

Ev çîye? Ev **m**are.
Bu nêdir? Bu ilandır.
Что это? Это змея..
What is it? It is a snake.

Bb

b**i**zin

Ev çîye? Ev **b**izine.
Bu nêdir? Bu keçidir.
Что это? Это коза.
What is it? It is goat.

balon

Ev çîye? Ev **b**alone.
Bu nêdir? Bu şardır.
Что это? Это шар.
What is it? It is a balon.

bacan

Ev çîye? Ev **b**acane.
Bu nêdir? Bu pomidordur.
Что это? Это помидор.
What is it? It is a tomato.

otomob**i**l

Ev çîye? Ev otomob**i**le.
Bu nêdir? Bu maşındır.
Что это? Это машина.
What is it? It is a car.

Cc

ta**c**

Ev çîye? Ev ta**c**e.
Bu nêdir? Bu tacdır.
Что это? Это корона.
What is it? It is a crown.

Can**i**

Ev çîye? Ev Can**i**e.
Bu nêdir? Bu daydır.
Что это? Это жеребенок.
What is it? It is a horse.

c**u**cik

Ev çîye# Ev **c**ucike.
Bu nêdir? Bu cücədir.
Что это? Это цыплёнок.
What is it? It is a chicken.

fin**C**an

Ev çîye# Ev fin**C**ane.
Bu nêdir? Bu fincandır.
Что это? Это чашка.
What is it? It is a cup

Çç

ç**a**v

Ev çîye? Ev **ç**ave.
Bu nêdir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

ç**ê**lek

Ev çîye? Ev **ç**êleke.
Bu nêdir? Bu inəkdir.
Что это? Это корова.
What is it? It is cow.

çayn**î**k

Ev çîye? Ev **ç**aynîke.
Bu nêdir? Bu çaynikdır.
Что это? Это чайник.
What is it? It is a teapol.

çak**û**ç

Ev çîye? Ev **ç**akûçe.
Bu nêdir? Bu çəkicdir.
Что это? Это молоток.
What is it? It is hammer.

Dd

de**f**ter

Ev çîye? Ev **d**eftere.
Bu nêdir? Bu dəftərdır.
Что это? Это тетрадь.
What is it? It is a copybook.

d**a**r

Ev çîye? Ev **d**are.
Bu nêdir? Bu ağacdır.
Что это? Это дерево.
What is it? It is a tree.

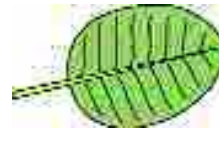
de**s**t

Ev çîye? Ev **d**este.
Bu nêdir? Bu əldır.
Что это? Это ладонь.
What is it? It is a hand.

d**i**l

Ev çîye? Ev **d**ile.
Bu nêdir? Bu ürəkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

Ee

be**l**g

Ev çîye? Ev **b**elge.
Bu nêdir? Bu yarpaqdır.
Что это? Это лист.
What is it? It is a leaf.

e**l**ok

Ev çîye? Ev **e**loke.
Bu nêdir? Bu hinduşqadır.
Что это? Это индюк.
What is it? It is a turkey.

k**e**r

Ev çîye? Ev **k**ere.
Bu nêdir? Bu ulaqdır.
Что это? Это осёл.
What is it? It is a donkey.

ze**b**eş

Ev çîye? Ev **z**ebeşe.
Bu nêdir? Bu qarpızdır.
Что это? Это арбуз..
What is it? It is a water melon.

Êê

ê**l**eg

Ev çîye? Ev **ê**lege.
Bu nêdir? Bu jiletđır.
Что это? Это жилет.
What is it? It is a jumper.

h**ê**k

Ev çîye? Ev **h**êke.
Bu nêdir? Bu yumurtadır.
Что это? Это яйцо.
What is it? It is an egg.

Ff

f**i**l

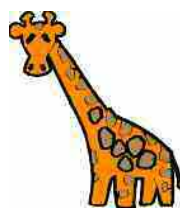
Ev çîye? Ev **f**ile.
Bu nêdir? Bu fildir.
Что это? Это слон.
What is it? It is an ele-foant.

f**i**rok

Ev çîye? Ev **f**iroke.
Bu nêdir? Bu təyyarədir.
Что это? Это самолёт.
What is it? It is a plane.

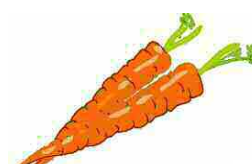
f**i**nd

Ev çîye? Ev **f**inde.
Bu nêdir? Bu şamdır.
Что это? Это свеча.
What is it? It is a candle.

ze**r**a**f**e

Ev çîye? Ev zera**f**e.
Bu nêdir? Bu zürafədir.
Что это? Это жираф.
What is it? It is a giraffe.

Gg

g**i**zêr

Ev çîye? Ev **g**izêre.
Bu nêdir? Bu kökdür.
Что это? Это морковь.
What is it? It is a carot.

g**ê**zî

Ev çîye? Ev **g**êziye.
Bu nêdir? Bu süpürgədir.
Что это? Это веник.
What is it? It is a braom.

g**o**re

Ev çîye? Ev **g**oreye.
Bu nêdir? Bu corabdır.
Что это? Это носки.
What is it? It is a stocking.

g**u**h

Ev çîye? Ev **g**uhe.
Bu nêdir? Bu qulaqdır.
Что это? Это уха..
What is it? It is an ear.

p**ê**

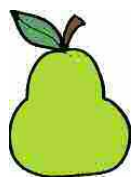
Ev çîye? Ev **p**êye.
Bu nêdir? Bu ayaqdır.
Что это? Это пятка.
What is it? It is a heel.

k**ê**r

Ev çîye? Ev **k**êre.
Bu nêdir? Bu bıçaqdır.
Что это? Это нож.
What is it? It is a knife.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh

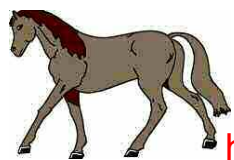
hirmê

hirç

Ev çîye? Ev hirmêye.
Bu nêdir? Bu armuddur.
Что это? Это груша.
What is it? It is a pear.

Ev çîye? Ev hirçe.
Bu nêdir? Bu ayıdır.
Что это? Это медведь.
What is it? It is a bear.

hesp

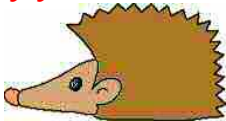
hêştir

Ev çîye? Ev hespe.
Bu nêdir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a horse.

Ev çîye? Ev hêştire.
Bu nêdir? Bu dævêdir.
Что это? Это верблюд.
What is it? It is a camel.

Jj

jûjî

roj

Ev çîye? Ev jûjiye.
Bu nêdir? Bu kirpîdir.
Что это? Это ёжик.
What is it? It is a hedgehog.

Ev çîye? Ev roje.
Bu nêdir? Bu günəşdir.
Что это? Это солнце.
What is it? It is the sun.

rojname

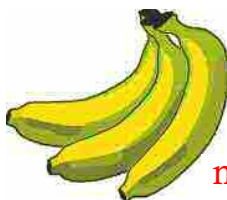

kevjal

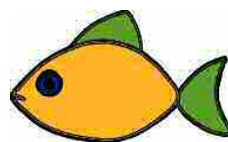
Ev çîye? Ev rojnameye.
Bu nêdir? Bu qəzetdir.
Что это? Это газета.
What is it? It is a newspaper.

Ev çîye? Ev keviale.
Bu nêdir? Bu xəçəngdir.
Что это? Это краб.
What is it? It is a crayfish.

Mm

mûz

masî

Ev çîye? Ev mûze.
Bu nêdir? Bu banandır.
Что это? Это банан.
What is it? It is a banana.

Ev çîye? Ev masîye.
Bu nêdir? Bu balıqdır.
Что это? Это рыба.
What is it? It is fish.

gamêş

meymûn

Ev çîye? Ev gamêşe.
Bu nêdir? Bu camışdır.
Что это? Это буйвол.
What is it? It is a buffalo.

Ev çîye? Ev meymûne.
Bu nêdir? Bu meymundur.
Что это? Это обезьяна.
What is it? It is a monkey.

Li

dil

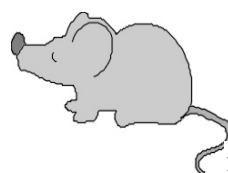
lepik

Ev çîye? Ev dile.
Bu nêdir? Bu ürəkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

Ev çîye? Ev lepîke.
Bu nêdir? Bu əlcəkdir.
Что это? Это перчатки.
What is it? It is gloves.

ling

miş

Ev çîye? Ev linge.
Bu nêdir? Bu qıçdır.
Что это? Это нога.
What is it? It is a leg.

Ev çîye? Ev mişke.
Bu nêdir? Bu siçandır.
Что это? Это мышь.
What is it? It is a mouse.

Îî

dîk

îsot

Ev çîye? Ev dîke.
Bu nêdir? Bu xoruzdur.
Что это? Это петух.
What is it? It is a cock.

Ev çîye? Ev îsote.
Bu nêdir? Bu bibardır.
Что это? Это перец.
What is it? It is a pepper.

gustîl

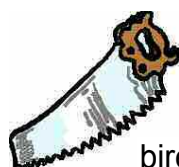

keştî

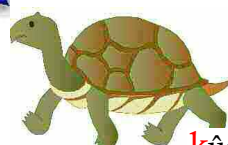
Ev çîye? Ev gustîle.
Bu nêdir? Bu üzükdür.
Что это? Это кольцо.
What is it? It is a ring.

Ev çîye? Ev keştîye.
Bu nêdir? Bu gəmidir.
Что это? Это пароход.
What is it? It is a ship.

Kk

birek

kûsî

Ev çîye? Ev bireke.
Bu nêdir? Bu mişardır.
Что это? Это пила.
What is it? It is a saw.

Ev çîye? Ev kûsiye.
Bu nêdir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortoise.

kund

kevçî

Ev çîye? Ev kunde.
Bu nêdir? Bu bayquşdur.
Что это? Это сова.
What is it? It is an owl.

Ev çîye? Ev kevçiye.
Bu nêdir? Bu qaşıqdır.
Что это? Это ложка.
What is it? It is a spoon.

Ll

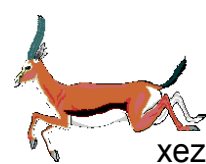
lêv

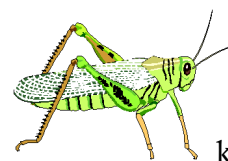
lîmor

Ev çîye? Ev lêve.
Bu nêdir? Bu dodaqdır.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

Ev çîye? Ev lîmone.
Bu nêdir? Bu limondur.
Что это? Это лимон.
What is it? It is a lemon.

xezal

kûlî

Ev çîye? Ev xezale.
Bu nêdir? Bu seyrandır.
Что это? Это джейран.
What is it? It is a deer.

Ev çîye? Ev kûliye.
Bu nêdir? Bu çeyirtkədir.
Что это? Это саранча.
What is it? It is a grasshopper.

Nn

nan

trên

Ev çîye? Ev nane.
Bu nêdir? Bu çörəkdir.
Что это? Это хлеб.
What is it? It is bread.

Ev çîye? Ev trêne.
Bu nêdir? Bu qatardır.
Что это? Это поезд.
What is it? It is a train.

hûrbivîn

reng

Ev çîye? Ev hûrbivîne.
Bu nêdir? Bu zərrəbindir.
Что это? Это лупа.
What is it? It is a magnifying-glass.

Ev çîye? Ev rene.
Bu nêdir? Bu boyadır.
Что это? Это краска.
What is it? It is a colour.

Oo

ode

otobûs

Ev çîye? Ev Odeye.
Bu nêdir? Bu otaqdır.
Что это? Это комната.
What is it? It is a room.

Ev çîye? Ev Otobûse.
Bu nêdir? Bu avtobusdur.
Что это? Это автобус.
What is it? It is a bus.

sol

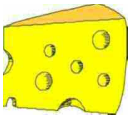
top

Ev çîye? Ev sOle.
Bu nêdir? Bu ayaqqabıdır.
Что это? Это обувь.
What is it? It is a shoe.

Ev çîye? Ev tOpe.
Bu nêdir? Bu topdur.
Что это? Это мяч.
What is it? It is a ball.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çîye? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

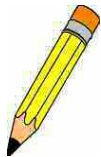
pîvaz

Ev çîye? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çîye? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çîye? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

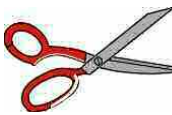

beq

Ev çîye? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çîye? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çîye? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qayçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çîye? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

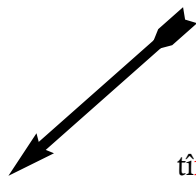
şêr

Ev çîye? Ev şêre.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrişk

Ev çîye? Ev kêwriške.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çîye? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çîye? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çîye? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

stêrk

Ev çîye? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

se

Ev çîye? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvik

Ev çîye? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

Şş

şûr

Ev çîye? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qılıncdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çîye? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

şîr

Ev çîye? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

şûşe

Ev çîye? Ev şûşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

Tt

tiîr

Ev çîye? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzumdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çîye? Ev tûtîye.
Bu nədir? Bu tutuquşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

pirtûk

Ev çîye? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsal

Ev çîye? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu timsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çîye? Ev utîye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çîye? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çîye? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütəkdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çîye? Ev brûske.
Bu nədir? Bu ildırımdır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çîye? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

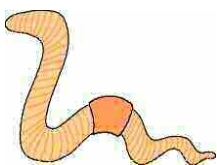
keVo

Ev çîye? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çîye? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çîye? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çîye? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dûpişk

Ev çîye? Ev dûpiške.
Bu nədir? Bu əqrəbdır.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a scorpion.

biVir

Ev çîye? Ev biVire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

berçaVik

Ev çîye? Ev berçaVike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Ww

w erdek

wêne

Ev çîye? Ev werdeke.
Bu nêdir? Bu ôkdêkdir.
Что это? Это утка
What is it? It is a duck.

Ev çîye? Ev wêneye.
Bu nêdir? Bu şêkildir.
Что это? Это картина
What is it? It is a map.

ew r

kew

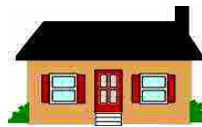
Ev çîye? Ev ewre.
Bu nêdir? Bu buluddir.
Что это? Это туча.
What is it? It is a cloud.

Ev çîye? Ev kewe.
Bu nêdir? Bu kêklickir.
Что это? Это цесарка
What is it? It is a partridge.

Xx

xalxalok

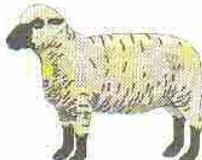
xanî

Ev çîye? Ev xalxaloke.
Bu nêdir? Bu arabüzendir.
Что это?
Это божья коровка.
What is it? It is a lady-bird.

Ev çîye? Ev xanîye.
Bu nêdir? Bu evdir.
Что это? Это дом.
What is it? It is a home.

xaç

berx

Ev çîye? Ev xaç e.
Bu nêdir? Bu xaçdır.
Что это? Это крест.
What is it? It is a cross.

Ev çîye? Ev berxe.
Bu nêdir? Bu quzudur.
Что это? Это баран.
What is it? It is a sheep.

Yy

xîyar

heyve

Ev çîye? Ev xîyare.
Bu nêdir? Bu xiyardir.
Что это? Это огурец.
What is it?
It is a cucumber.

Ev çîye? Ev heyve.
Bu nêdir? Bu aydır.
Что это? Это луна.
What is it? It is a moon.

1

yek

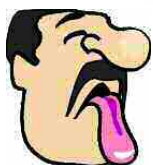

çiya

Ev çîye? Ev yeke.
Bu nêdir? Bu birdir.
Что это? Это единица.
What is it? It is a one.

Ev çîye? Ev çiyaye.
Bu nêdir? Bu dağdır.
Что это? Это горы.
What is it? It is a mountain.

Zz

ziman

zengil

Ev çîye? Ev zimane.
Bu nêdir? Bu dildir.
Что это? Это язык.
What is it? It is a tongue.

Ev çîye? Ev zengile.
Bu nêdir? Bu zengdir.
Что это? Это звонок.
What is it? It is a bell.

zerik

derzi

Ev çîye? Ev zerike.
Bu nêdir? Bu vedrêdir.
Что это? Это ведро.
What is it? It is a bucket.

Ev çîye? Ev derziye.
Bu nêdir? Bu iynêdir.
Что это? Это игла.
What is it? It is a needle.

ALFABÊ

KURDÎ

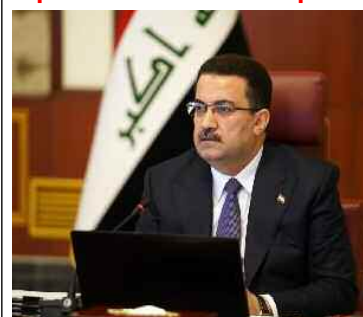
Azerî

N b/s	ya bi tîpên latinî	ya bi tîpên kirîlî	Latinî
1	Aa	Aa	Aa
2	Bb	Бб	Bb
3	Cc	Цц	Cc
4	Çç	Чч	Çç
5	Dd	Дд	Dd
6	Êê	Ее	Ee
7	Ee	Яя	Əə
8	Ff	Фф	Ff
9	Gg	Гг	Gg
10	Hh	Нн	Hh
11	Îî	Ии	Ii
12	Ii	Ьь	İi
13	Jj	Жж	Jj
14	Kk	Кк	Kk
15	Ll	Лл	Ll
16	Mm	Мм	Mm
17	Nn	Нн	Nn
18	Oo	Оо	Oo
19	Pp	Пп	Pp
20	Qq	Qq	-
21	Rr	Рр	Rr
22	Ss	Сс	Ss
23	Şş	Шш	Şş
24	Tt	Тт	Tt
25	Ûû	Уу	Uu
26	Uu	Юю	Üü
27	Vv	Вв	Vv
28	Ww	Ww	-
29	Xx	Хх	Xx
30	Yy	Йй	Yy
31	Zz	Зз	Zz

DIKARÎ BIXWÎNÎ

1	Artêş, armanc, av, agir, azadî, adar, azerî, aram, artêş,
2	Bazîd, beran, berf, Baran, ba, bahoz, berbang, bedew, berx
3	Cûdî, cêr, ceş, Decle, Cefer, Cemîl, cêv, Cello,
4	Çekdar, çem, çar, çepik, çav, çeleng, çil,
5	Dayîk, dewr, dar, dest, Dara, dû, deh, defter, don, dîwar, dinê
6	Êlnûr, êvar, êzîng, êş, êlek, Êldar,
7	Enî, ewr, erê, Ewreman, Elî, elek, Elegez, Erzurum,
8	Ferat, frtone, Fariz, fil, fûtbol, Ferman, Firat, Fatma
9	Gerîlla, Gebar, genim, gellî, germ, golig, gore, goh
10	Hewlêr, havîn, hirç hêsir, hewar, havîn, hurmê, hesp
11	Îsal, îmî, bîr, pîr, sîr, Îdrîs, Îsa, îcar, valî, Îbrahîm, Îran
12	Kirin, birin, firîn, kirîn, Miraz, mirin, minminîk,
13	Jîyan, jûjî, Nûjîn, jor, jêr, jehr, jale, jajik, Janna,
14	Kurdistan, karker, kevan, Kemal, Kerkuk, Kerem, kelem
15	Lûr, legleg, gul, bilbil, dil, Laliş, Lêyla, lazim, lempe, limon
16	Mîdîa, merd, mêr, mêvan, masî, meş, Misir,
17	Nan, nêrî, nig, Nîva, nevî, ner, nav, nas, hinar, Hesên,
18	Osê, Oskan, dor, sor, Oric, ode, orxan, Oslo, Duhok
19	Par, piling, pîr, pola, pis, Paşa, Perîşan, pitî, petek, perçe
20	Quling, qawe, qîr, qelem, qaîş, qat, qeysî, Qasim, qesir, qend
21	Ro, Rostem, zer, ber, gerîlla, reş, ru, rast, ram, aram, zirav
22	Serok, Sîpan, Sencar, sêv, sor, sût, serî, saz, serbaz, Sefer, sê
23	Şoreş, şev, şe, şene, şêr, şûr, şapik, şalik, şirîn, sekir, şewaş
24	Tîr, tîrêj, tam, tas, tî, tendûr, Temam, temaşe, tîfing, top,
25	Kûr û dûr, pênuş, hûr, şûr, nûr, bûyîn, çûyîn, bûyar
26	Gul, sur, dudu, guh, buhur, kurd, Kurdistan, guhdar, nuh
27	Vala, vrvêşî, vira, vîalî, av, valî, vajî, Vagîf, Van, vala, eva
28	War, welat, Wecîh, weşandin, Xwedê, Wezîr, Wekîl, walî
29	Xiyal, xewn, xanî, xurtî, Xelîl, xalo, xatî, Xalid, xaç, xêr, xas
30	Yasin, Yusif, Yagub, Yasemen, yeqîn, Yehya, yarmarka
31	Zozan, zer, zêr, zor, zengil, zend, zîv, zelal, Zîver, zêytûn

В Ираке заявили о намерении стать важным игроком на газовом рынке в ближайшее время

Ирак превратится в важного игрока на мировом газовом рынке в ближайшее время. Такое мнение выразил премьер-министр Ирака Мухаммед ас-Судани в интервью агентству Bloomberg.

"У Ирака амбициозные планы, связанные с оптимальным использованием нефти и газа, мы уже заключили несколько контрактов. Мы также анонсировали запуск шестой очереди на газовых месторождениях. <...> Ирак станет важным игроком на мировом рынке газа в ближайшем будущем, благодаря проектам, которые утвердил наш кабинет министров". Подробностей об этих проектах глава иракского правительства не привел. Ас-Судани также не смог ответить на вопрос журналистки Bloomberg о точной дате начала увеличения нефтедобычи. "Как я уже говорил, у ОПЕК есть определенная политика, которой мы должны придерживаться, чтобы сбалансировать интересы покупателей и производителей нефти", - подчеркнул иракский премьер.

kurdistan.ru

Hazırladı İsmayıl TAHİR

Союз исламских ученых Курдистана отмечает 53-ю годовщину

Премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани 21 сентября поздравил Союз исламских ученых Курдистана с 53-й годовщиной со дня его основания.

"По случаю 53-й годовщины создания Союза исламских ученых Курдистана я выражаю самые теплые пожелания президенту, членам союза и всем исламским ученым", - говорится в заявлении, опубликованном сегодня премьер-министром. "Я надеюсь, что Союз исламских ученых Курдистана продолжит выполнять свои священные обязанности по развитию культуры толерантности и мирного сосуществования всех общин Курдистана".

Премьер также призвал Союз исламских ученых продолжать "противостоять идеям экстремизма, защищать социальный мир, защищать национальные интересы и справедливые права народа Курдистана".

В приуроченном этой же дате заявлении курдского лидера Масуда Барзани, президента "Демократической партии Курдистана" (ДПК), содержится высокая оценка роли, которую исламские учёные сыграли в "предыдущих революциях, национальных начинаниях и в углублении принципов религиозности, божественности и мирного сосуществования общин Курдистана".

Курдский лидер также высоко оценил роль, которую исламские учёные Курдистана сыграли в "укреплении национальной преданности, отказе от угнетения и предотвращении экстремизма и сектантства".

Союз был основан 21 сентября 1970 года в районе Балакайти провинции Эрбиль, где в присутствии покойного муллы Мустафы Барзани состоялся его первый съезд.

У Союза исламских ученых 17 филиалов по всему Курдистану и он обладает полномочиями по изданию фетв (религиозных постановлений), касающихся гражданских вопросов. kurdistan.ru

Судани: Территория Ирака не будет использоваться для нападения на соседей

21 сентября премьер-министр Ирака Мухаммед Шиас-Судани на встрече с президентом Ирана Ибрагимом Раиси в Нью-Йорке заверил, что территория Ирака не будет использоваться для нападения на другие страны.

"Премьер-министр твердо заявил, что Ирак никогда не позволит использовать свою территорию для нападения на соседние страны. Ирак в равной степени полон решимости защитить свою безопасность и суверенитет. Его Превосходительство подчеркнул важность решения всех проблем с соседними странами посредством диалога для достижения долгосрочных решений региональных кризисов", - говорится в заявлении, опубликованном сегодня пресс-службой Судани. Со своей стороны, "президент Раиси подчеркнул важность и превосходство двусторонних отношений между двумя странами. Он подчеркнул необходимость того, чтобы официальные лица обеих стран работали над укреплением и развитием экономических и торговых связей посредством совместных инициатив. Президент Раиси высоко оценил усилия иракского правительства по решению проблем в регионах, граничащих с северным Ираком".

Ирак и Курдистан недавно совместно позитивно отреагировали на обеспокоенность Ирана по поводу присутствия на территории страны штаб-квартир иранских курдских оппозиционных групп. Иран обвиняет эти группы в нападении на его территорию, а также в разжигании беспорядков в стране. kurdistan.ru

Масуд Барзани: Киркук должен стать символом гармонии и сосуществования

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК), 18 сентября принял членов семей недавних жертв протестов в городе Киркук, подчеркнув, что Киркук должен олицетворять мирное сосуществование общин всех этнических и религиозных групп.

В ходе встречи курдский лидер выразил свои глубочайшие сожаления в связи с недавней гибелью мирных курдских протестующих в спорной курдской провинции Киркук и призвал привлечь виновных к ответственности.

Он подчеркнул, что недавние протесты в Киркуке стали четким сигналом о том, что курдская нация жива и не поддается притеснениям или запугиванию. Он также призвал положить конец несправедливому обращению и

репрессиям в отношении курдских граждан в Киркуке.

2 сентября члены курдской общины Киркука организовали мирные демонстрации, выступая за открытие дороги, связывающей город с Эрбилем. Ранее дорога была перекрыта сторонниками проиранского ополчения "Хашд

аш-Шааби" в ответ на недавнюю передачу штаб-квартиры ДПК в Киркуке обратно в ведение партии. Иракские силы безопасности открыли огонь по курдским протестующим, что привело к трагической гибели по меньшей мере четырех курдов и ранениям еще 16. kurdistan.ru

Конгрессмены призывают Байдена положить конец несправедливому обращению Багдада с Курдистаном

18 сентября три конгрессмена-республиканца призвали президента США Джо Байдена остано-

вить Зайдана, президента Высшего судебного совета Ирака, и подвергается военной угрозе со стороны

вить несправедливое обращение с народом Курдистана со стороны федерального правительства Ирака.

"Мы призываем вас приложить все усилия, чтобы положить конец неприемлемому обращению с иракскими курдами и Региональным правительством Иракского Курдистана (КРГ) со стороны иранских элементов в Ираке", - сказано в письме конгрессменов Майкла Вальца, Майкла Т. Макколла и Джо Уилсона.

"Региональное правительство Иракского Курдистана (КРГ) служило одним из самых надежных партнеров Соединенных Штатов на Ближнем Востоке, однако оно подвергается экономическому удушению, политическому и юридическому давлению, в том числе, как сообщается, со стороны Фаика

Ирана и поддерживаемых Ираном элементов в Багдаде".

В последние месяцы Багдад отправляет только часть бюджетной доли Курдистана и со значительными задержками, в результате чего власти Курдистана не могут выплачивать зарплаты в государственном секторе уже более двух месяцев.

Проблема финансов Курдистана усугубляется тем, что экспорт его нефти был остановлен в марте этого года, когда базирующаяся во Франции Международная торговая палата постановила, что экспорт нефти КРГ нарушает соглашение о трубопроводе между Багдадом и Анкарой и, следовательно, является неконституционным. Приостановка значительно снизила экономическую способность Курдистана платить своим государственным

служащим и финансировать проекты развития.

С 25 марта Ирак и Турция ведут обширные переговоры, направленные на возобновление экспорта. Несмотря на эти дискуссии, свои сохраняются, поскольку обе стороны борются с неразрешенными юридическими спорами, инициированными Багдадом против Турции за разрешение экспорта из Курдистана. На сегодняшний день суд вынес решение в пользу Багдада, присудив стране 1,5 миллиарда долларов в качестве компенсации за ущерб, понесенный в результате экспорта.

Касательно выделения финансовых средств из бюджета Ирака, - в последние дни Багдаду и Эрбилю удалось продвинуться в решении проблем. Совет министров Ирака в воскресенье, 17 сентября, принял решение выделить 700 миллиардов динаров для Курдистана в ближайшие три месяца. Это выделение произошло после недавнего визита премьер-министра Курдистана Масрура Барзани в Багдад для разрешения финансовых споров с федеральным правительством.

Однако, приведет ли это к долгосрочным решениям, не известно, поскольку еще ни одно финансовое соглашение между сторонами не действовало более нескольких месяцев. При этом, размер финансовой доли Курдистана оговорен в конституции страны. kurdistan.ru

В Эрбиле зарегистрировано более 200 случаев холеры

Генеральный директор управления общественного здравоохранения города Эрбиль Дилован Мохаммед 21 сентября на пресс-конференции объявил о регистрации как минимум 221 случая заболевания холерой в столице Иракского Курдистана.

Чиновник заявил, что его ведомство тесно сотрудничает с другими правительственными организациями в целях усиления

мер по сдерживанию распространения болезни. Об этом сообщает телеканал "Kurdistan24".

Генеральный директор водных ресурсов города Эрбиль проведет встречу с губернатором Эрбиля Омедом Хошнавом, чтобы обсудить проблему распространения холеры.

В начале сентября министр здравоохранения Регионального правительства Курдистана (КРГ) на

пресс-конференции в Сулеймании сообщил, что в местных клиниках зафиксировано 117 подтвержденных случаев холеры. kurdistan.ru

"Сентябрьское восстание" 11 сентября 1961 г. (К годовщине Сентябрьского восстания в Иракском Курдистане, 1961—1975)

Сентябрьское восстание — под этим именем в Иракском Курдистане известна национально-освободительная война, которую вели иракские курды в 1961—1975 гг. под руководством Мустафы Барзани.

Предыстория и причины

Свержение иракской монархии в 1958 г. было с энтузиазмом встречено курдами и действительно на короткое время дало им ощущение равноправия и свободы. Демократическая партия Курдистана активно поддерживала правительство Абдель-Керима Касема и пользовалась взаимным расположением со стороны последнего. Она стала крупнейшей (после компартии) массовой партией в Ираке и фактически заняла монопольное положение в Иракском Курдистане. Возвратившийся из Москвы председатель ДПК Мустафа Барзани стал общенациональным национальным героем. При этом курдские националисты надеялись на предоставление Курдистану автономии, крестьянские массы — на аграрную реформу, которая покончит с малоземельем и безземельем подавляющего большинства крестьянства.

Эти надежды были, однако, обмануты. С начала 1960 г. в политике Касема происходит поворот, связанный с его попыткой опереться на силы правого арабского национализма. С конца года начинаются открытые гонения на всякие курдские национальные проявления. Дошло до того, что сорт "курдской пшеницы" был специальным приказом переименован в "северную пшеницу".

Пешмарга

Крах аграрной реформы и резкое повышение налогов были другими факторами, которые вели к восстанию даже независимо от национальных вопросов. Летом 1961 г. народные массы в Курдистане буквально рвались к оружию. Курдистан фактически выходил из-под контроля правительства, в ряде населённых пунктов произошли спонтанные вспышки насилия, сопровождавшиеся изгнанием местной администрации и полиции.

ДПК в этой ситуации играла скорее сдерживающую роль. В партийном руководстве за немедленное восстание выступал только Джаляль Талабани; большинство Политбюро считали восстание несвоевременным, первый секретарь Ибрагим Ахмед вообще не верил, что при отсутствии внешней поддержки курды сумеют вести сколько-нибудь серьёзную партизанскую войну. Барзани был настроен менее пессимистически. Ещё осенью 1960 г. он (под предлогом октябрьских торжеств) побывал в Москве и вёл там переговоры о снабжении курдов оружием (ему были выделены деньги на закупку оружия, переданные через посольство СССР в Багдаде). Однако и он считал, что восстание не подготовлено и несвоевременно.

Начало восстания

В начале сентября 1961 г. Касем вводит в Курдистан 25-тысячную армейскую группировку. Днём начала восстания курды считают 11 сентября, когда Курдистан был подвергнут первой бомбардировке. Тем не менее в тот момент казалось, что происходит скорее подавление восстания, чем его начало. Войска без труда пресекли попытки сопротивления, буквально разогнав неопытные

отряды партийцев и племенных ополчений. Центром сопротивления оставался только Барзан, где держался Барзани. Однако 8 октября Барзани был вытеснен из Барзана. Восстание казалось окончательно подавленным.

К тому моменту силы ДПК насчитывали: 640 человек у Барзани, 200 человек в горах Сафин-даг (район Эрбиля), 50 человек в провинциях Сулеймания и Киркук (из которых только половина имела оружие) и 30 человек в Ханекине. Однако этот подсчёт не включает силы племён, по-прежнему находившихся в состоянии брожения; именно они и стали основным ресурсом Барзани.

Покинув Барзан, Барзани проходит через земли соседних племён, быстро доводит свой отряд до 5 тысяч и с этими силами в начале декабря громит три иракских батальона в ущелье Гали-Завет (под г. Сарсанг) и берёт Сарсанг. Результатом этого события оказалось установление контроля Барзани над всем северо-западом Иракского Курдистана.

Победа при Гали-Завете оказала вдохновляющее действие на курдов и, в частности, на Политбюро, до сих пор пребывавшее в некоторой растерянности. Был созван пленум ЦК (18-23 декабря), который впервые прямо провозгласил "курдскую революцию" и выдвинул лозунг: "демократия Ираку — автономия Курдистану"! Этот лозунг оставался официальным лозунгом восставших на протяжении всего восстания, хотя среди курдов гораздо популярнее был другой, брошенный самим Барзани: "Курдистан — или смерть!"

С наступлением весны 1962 г. Барзани выступает на юго-восток и соединяется с отрядами Политбюро, действовавшими в районе Сулеймании. Овладение городком Раят дало ему

режим

Неудача Касема в Курдистане стала одной из причин его свержения 8 февраля 1963 г. в результате военного переворота, организованного партией Баас. Барзани был в тайных контактах с баасистскими заговорщиками, которые обещали ему провозглашение автономии Курдистана. Сразу после переворота боевые действия были прекращены. В Багдад для переговоров была направлена делегация во главе с Джалялем Талабани. Однако баасисты, вместо автономии, предложили план децентрализации (придания провинциям прав местного самоуправления), с порога отвергнутый курдами как неприемлемый. Одновременно на севере Ирака концентрировались войска. 9 июня курдская делегация в Багдаде была арестована, а армия начала наступление.

Наступление сопровождалось широкими репрессиями против гражданского населения: массовыми убийствами, депортациями, сожжением деревень и урожая. Эти действия достигли таких масштабов, что 3 июля Монголия (с подачи СССР) внесла в ООН проект резолюции "О политике геноцида, проводимой правительством Иракской республики в отношении курдского народа" (проект был отозван под давлением арабских стран).

В военном отношении главной целью наступления был Барзан. 4 августа багдадское радио заявило о его захвате. На деле Барзани, после первых поражений, сумел мобилизовать все наличные силы и остановить иракцев на подступах к родному посёлку. Осенью иракские войска, после ряда неудач, были выведены из района Барзана, тогда как курды перешли в контрнаступление и вернули себе почти всю утраченную летом территорию.

контроль над "дорогой Гамильтона" — шоссе, соединявшим Иракский Курдистан с Ираном (эта дорога играла ключевую роль для снабжения курдов, ввиду введённой Багдадом блокады повстанческого района). Выступив затем на запад к горам Сафин, он летом берёт в кольцо 12-тысячную иракскую группировку, находившуюся в пяти лагерях в районе Шаклава-Ревандуз. Лагерь были блокированы, и Барзани стал безусловным хозяином всего горного Курдистана — на территории 30-40 тыс. кв.км. с населением 1.200 тыс. человек.

Барзани и первый баасистский

ранее утерянное; иракское же присутствие выражалось в виде цепи блокированных гарнизонов, которые приходилось снабжать с воздуха.

В 1963 г. число курдских пешмерга достигло 20 тыс. человек; эта цифра не включала милицию, призывавшуюся в случае угрозы данному району. Пешмерга пополнили арсеналы тяжёлым оружием (миномёты), среди них появилось до 70 кадровых офицеров и ещё больше унтер-офицеров, бежавших в Курдистан после баасистского переворота; в конце года началось переформирование курдских отрядов по образцу регулярной армии.

"Свободный Курдистан"

18 ноября 1963 г. президент Ирака Абдель Салам Ареф совершил новый переворот, разогнав баасистов и сформировав чисто военное правительство; 10 февраля 1964 г. между ним и Барзани было подписано новое перемирие. В тексте договора ничего не говорилось об автономии, что дало повод Ибрагиму Ахмеду и его сторонникам в Политбюро (включая Талабани) обвинить Барзани в предательстве. Со своей стороны, Барзани созывает партийный съезд, исключая "фракцию Политбюро" из ДПК. Вооружённой рукой подавив оппозицию и изгнав враждебную фракцию в Иран, Барзани принимается за организацию на подконтрольной территории правительственных структур: "Совета революционного командования Курдистана" (парламента, председателем которого считался сам Барзани) и "Исполнительного комитета" (правительства, председатель д-р Махмуд Осман). "Столицами" "Свободного Курдистана" являлись городки Рания и Галала, недалеко от иранской границы.

"Баззазовский договор"

В 1965 г. военные действия возобновились. На весну 1966 г. багдадский Генеральный штаб наметил решающее наступление, имея целью овладеть "дорогой Гамильтона" и затем расколоть район восстания на две части; однако разгром иракцев в мае в сражении под Ревандузом сорвал этот план. 15 июня премьер-министр Ирака Абдель-Рахман аль-Баззаз выступает с призывом к началу мирных переговоров, и 29 июня провозглашается (в виде правительственной декларации) мирный договор, заключённый между ним и курдской делегацией. Идея Баззаза предполагала не автономию курдов, а "децентрализацию": предоставление прав самоуправления всем провинциям Ирака, с параллельным предоставлением курдам национальных прав (курдский язык в качестве официального и языка обучения в курдских провинциях и т. д.). Для Барзани это был *minimum minimorum*; он пошёл на соглашение прежде всего потому, что нуждался в передышке; кроме того, за время переговоров он убедился в искренности либеральных устремлений Баззаза. Поэтому последовавшая вскоре отставка Баззаза и замена его военным (Наджи Талемом) была воспринята курдами как прелюдия к войне. Тем не менее, военные действия не начались до 1969 г.; всё это время формально действовал "баззазовский договор", хотя де-факто ни одна из сторон не выполняла его условий.

Подписание договора 11 марта Барзани и Саддамом Хусейном.

Продолжение следует

ДИПЛОМАТ

№ 35 (547) 17 - 23 сентябрь 2023-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Президент ДПК и лидер иракских суннитов обсудили проблемы Эрбиля и Багдада

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК), 17 сентября принял делегацию "Национального альянса" во главе с его лидером Айядом Аллави.

В ходе встречи стороны

обменялись мнениями о последних политических событиях в стране, включая споры между Эрбилем и Багдадом, и подчеркнули необходимость решения проблем "до того, как они разовьются и углубятся".

Региональное правитель-

ство Курдистана (КРГ) в течение последних нескольких месяцев столкнулось с проблемами из-за задержки выплат и недостаточного финансирования из Багдада, что привело к двухмесячному периоду невыплаты заработной платы в государственном секторе курдского региона Ирака.

Тем не менее, в воскресенье, 17 сентября, федеральное правительство проголосовало за предложение, внесенное властями Курдистана. Это предложение предусматривает ежемесячные ассигнования в размере около 800 миллиардов динаров при условии, что важные изменения в бюджетных статьях о финансовых правах Курдистана должны быть внесены к концу года. kurdistan.ru

В предстоящих выборах в Курдистане будут участвовать более 40 000 новых избирателей

Высшая Независимая Избирательная комиссия Ирака (ИНЕС) 21 сентября заявила, что более 40 000 новых молодых избирателей, имеющих право голоса, зарегистрировались, чтобы проголосовать на предстоящих парламентских выборах в Курдистане. "На данный момент 310 110 избирателей обновили данные для голосования в Курдистане, и 41 300 новых избирателей, имеющих право голоса, зарегистрировались для участия в предстоящих парламентских выборах в Курдистане", - заявил СМИ представитель избирательной комиссии Ирака. "Из этого числа 128 622 избирателя в провинции Эрбиль обновили свои данные, 124 708 - в провинции Сулеймания и 56 830 - в провинции Дохук".

По данным избирательной комиссии, по меньшей мере 3 641 566 человек имеют право голосовать на предстоящих парламентских выборах в Курдистане: 1 312 601 человек в провинции Эрбиль, 1 441 855 в провинции Сулеймания и 887 110 в провинции Дохук.

Президент Курдистана

Нечирван Барзани назначил парламентские выборы на 25 февраля следующего года. Это решение получило поддержку всех политических партий Курдистана, что резко контрастирует с прошлым годом, когда разногласия между ними привели к переносу выборов. kurdistan.ru

Ирак надеется договориться с Турцией по поводу экспорта нефти из Курдистана

В кулуарах Генеральной ассамблеи ООН министр иностранных дел Ирака Фуад Хусейн высказал надежду, что им удастся договориться с Турцией о возобновлении поставок нефти из Иракского Курдистана.

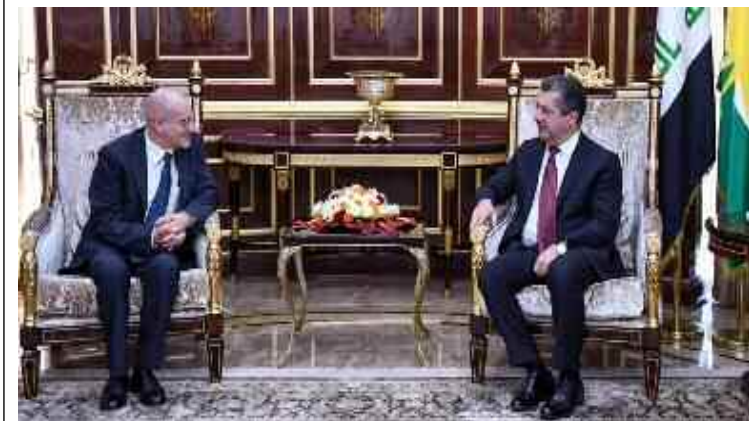
Министр отметил, что позиция Турции ему известна. Турция постоянно отказывается от поставок нефти из Курдистана по трубопроводу, но, несмотря на это, Фуад Хусейн надеется на

достижение успеха в переговорах по вопросу Курдистана.

Весной этого года Турция прекратила закупать нефть из Иракского Курдистана после разбирательства в Международной торговой палате. Арбитражный суд вынес решение о выплатах Ираком Турции компенсации за экспорт нефти из Курдистана, с тех пор турецкое правительство перекрыло поставки. kurdistan.ru

Христианская группа помощи приветствует прием вынужденных переселенцев Курдистаном

Христианская группа помощи "Община Святого Эгидия" поблагодарила Курдистан за прием около миллиона ВПЛ и сирийских беженцев, а также за сохранение мирного сосуществования в регионе.

Это заявление было сделано профессором Леонардо Эмберти Джаллорети, директором Департамента Ближнего Востока, Азии и межрелигиозного диалога "Общины Святого Эгидия", во время встречи с премьер-министром Курдистана Масруром Барзани.

"Профессор Джаллорети кратко рассказал о работе и деятельности ассоциации. Он также высоко оценил мирное сосуществование и религиозную свободу в Курдистане, а также то, что КРГ [Региональное правительство Курдистана] приняло сотни тысяч беженцев и вынужденных переселенцев", - говорится в заявлении курдского лидера в Facebook. "Я передал признательность КРГ проектам и деятельности группы и пожелал им успехов".

В настоящее время в Иракском Курдистане находится более 900 000 сирийских беженцев и вынужденных иракских переселенцев. Такие данные опубликованы Объединенным кризисным центром Курдистана.

Прием беженцев и ВПЛ власти Курдистана начали после нашествия "Исламского государства" (ИГ) в Ираке и Сирии. Многие из вынужденных бежать в Курдистан людей продолжают оставаться в курдском регионе из-за нестабильности и проблем с безопасностью в их родных местах. kurdistan.ru

США приветствуют решение Багдада направить средства Курдистану

Соединенные Штаты приветствовали решение федерального правительства Ирака перевести средства Курдистану. "Мы приветствуем конструктивный диалог, проведенный на прошлой неделе между правительством Ирака и Региональным правительством Курдистана (КРГ), призванный решить нерешенные вопросы в соответствии с конституцией Ирака, - заявил советник по национальной безопасности Джейк Салливан.

"Нас воодушевляет решение правительства Ирака выделить дополнительные средства КРГ, чтобы помочь обеспечить получение зарплаты госслужащими и способствовать стабильности и экономическому росту", - добавил Салливан. Представитель США также подтвердил, что Вашингтон поддержит любые усилия по ускорению возобновления экспорта нефти из Курдистана через турецкий порт.

"Соединенные Штаты будут продолжать работать со всеми заинтересованными сторонами, чтобы как можно скорее вновь открыть трубопровод Ирак-Турция. Соединенные Штаты также продолжают активно участвовать в содействии стабильному и безопасному Ираку и содействию долгосрочному решению нерешенных проблем". kurdistan.ru

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLƏMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR SÜLEYMAN

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakı Az1040, soqaq S.Mehmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur. e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filialı

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500